

DE SERRES VAN STUIVENBERG EN OMGEVING. EEN HISTORISCHE TERUGBLIK.

Wim van der Elst

Ter inleiding

Op zaterdag 17 mei 2003 konden ruim 170 belangstellenden kennismaken – voor de overgrote meerderheid voor het eerst – met een goed verborgen Lakens geheim: de site van de serres van Stuivenberg, die eigenlijk sinds de aanleg door Leopold II kort na 1890 nooit voor het publiek toegankelijk is geweest.

Op initiatief van het Gemeenschapscentrum Nekkersdal en dank zij de bereidwillige medewerking van het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM) dat ijverig werkt om hier een Brussels Tuincentrum tot stand te brengen dat dit keer wel openbaar zal zijn, werd een opendeurdag georganiseerd met rondleidingen.

Naast het Buurtcomité Donderberg en de vereniging De Libertijnse Roos verleende ook Laca zijn medewerking.

Onze historische opzoeken resulteerden in een vrij uitgebreide tekst, die gebruikt werd als basis voor de rondleidingen wat de geschiedenis betreft, en waarvan een korte samenvatting van 3 ½ blz. gepubliceerd werd in de folder die in het Nederlands en het Frans na afloop van het bezoek werd rondgedeeld, met eveneens een korte beschrijving van 2 blz. door het BIM van het landschapsproject “De bloemist van Stuivenberg”.

Een bevraging bij de deelnemers wees evenwel uit dat er ook grote belangstelling bestond voor een vollediger versie van de geschiedenis van de omgeving.

Daarom hebben wij hieraan verder gewerkt, met de bedoeling er een extra nummer van ons driemaandelijks tijdschrift Laca Tijdingen aan te wijden, dat niet alleen aan onze leden zou bezorgd worden maar ook beschikbaar gesteld voor een ruimer publiek.

Onze eerste bevindingen wezen reeds uit dat de geschiedenis van de site geen alleenstaand geval is. We bevinden ons midden in wat men terecht “king Leopold II country” zou kunnen noemen. Hij is het die deze ganse buurt van Laken ingrijpend heeft gewijzigd, beginnend met de stelselmatige uitbreiding van het Koninklijk Domein, met in 1877/1878 de nivellering van de Donderberg en de aanleg van de Koninklijk Parklaan. In 1889 kwam de aankoop van het Domein Stuivenberg, waar hij reeds lang op aasde. In het verlengde daarvan volgden de aankopen waaruit kort na 1890 de aanleg van de bloemisterij van Stuivenberg zou volgen. In 1896 kwam de verwerving van de aanpalende terreinen waarop de Koninklijke

Boomgaard zou aangelegd worden. In 1902 was er de aankoop van de villa Vanderborcht en in 1905 van de terreinen waar de Koloniale Tuin zou komen. En zo kunnen we verder gaan.

We kwamen tot het besluit dat het mogelijk was een samenhangend verhaal te brengen van de geschiedenis van de ganse omgeving, in een gesloten cirkel rond de site van de serres als middelpunt. Het resultaat vindt u in de hierna volgende bladzijden.

Het is dus geen geschiedenis van gans Laken, en ook niet van meer bekende bouwwerken of landschappen zoals het Koninklijk Paleis en Park, het Belvédère, het monument van Leopold I, het openbaar park van Laken en de Heizelvlakte tijdens de twee Wereldtentoonstellingen van 1935 en 1958 of de Japanse Toren en het Chinees Paviljoen, waar reeds een uitgebreide literatuur over bestaat.

Maar ook wij zijn schatplichtig aan onze voorgangers, te beginnen met A. Wauters en A. Cosyn. Al zoekend stelden we vast dat er na deze pioniers toch nog heel wat nieuwe gegevens werden aangedragen, niet in het minst in de ondertussen 14 jaargangen van ons tijdschrift Laca Tijdingen en in publicaties van onze erevoorzitter Joris Dillen en onze ereleden Victor Capron en Roger Platton, die echter slechts in beperkte oplage als privé uitgaven verschenen zijn en daardoor moeilijk toegankelijk. Ook de onvermoeibare vorser Robert Van den Haute heeft talrijke bijdragen geleverd.

We hebben dus vooral een compilatie beoogd van wat reeds eerder verspreid gepubliceerd werd en hebben weinig of geen vernieuwend archiefonderzoek verricht, wat in de korte tijdspanne ook niet mogelijk was.

Wat we wel betrachten is zo volledig mogelijk het aanzienlijk illustratiemateriaal, vooral oude postkaarten en foto's, bijeen te brengen en te reproduceren met moderne technieken die een veel beter resultaat opleveren dan de vrij primitieve methodes die vroeger werden aangewend.

Die oude afbeeldingen worden aangevuld met een selectie van recente foto's die een idee geven van de huidige toestand, en misschien ook reeds van hoe het er in de toekomst zal uitzien.

Dit werk is het resultaat van de gezamenlijke inspanning van de ploeg werkende leden van **Laca**.

De site zelf

De benaming "Stuivenberg" zelf is een beetje misleidend. Het toponiem Stuivenberg slaat op een ander Lakens gehucht, waar het Stuivenbergkasteel gelegen is.

De serres bevinden zich midden in wat van in de XVIIe eeuw Kraaijenbos werd geheten, en vroeger (1432) Kraaijenbroek, of nog Kraaijenbroekveld (1580), Kraaijenblok, Kraaijenberg, Kraaijenborre¹.

Het moet deel uitgemaakt hebben van het domein van Ter Plast, dat in de loop der tijden versnipperd is geraakt, maar dat zich eertijds uitstreckte van de grens met Jette, waar de Pontbeek of Molenbeek de watermolen Valmolen aandreef, tot aan Ossegem op de Heizelvlakte.

Er liep wel een Stuyvenbergwegel van beneden de (oude) kerk van Laken richting Stuivenberg, die de oude Blindestraat vervoegde en voortzette op het stuk dat nu Witte Acacialaan heet en dat uitkomt rechtover de Sint-Lambertuskerk van de Heizel.

Deze Blindestraat werd in 1875 herdoopt in Médoristraat, naar een in die tijd befaamde zangeres², en in 1890 werd het laatste stuk ervan deze Witte Acacialaan.

Het is Leopold II die de benaming "Fleuristerie de Stuyvenbergh" ingang deed vinden. En het was eens te meer hij die in het laatste decennium van de 19e eeuw de gronden ervoor van tientallen eigenaars kocht en bijeenvoegde.

Op 1 augustus 1889 werden bij de aankoop van de bezittingen Parmentier een tiental huizen verworven aan de Vossenstraat, Heyselstraat, Médoristraat en Fransmanstraat. De Vossenstraat was de voorloper van de verlengde Bockstaellaan, waarvan het laatste deel in 1934 herdoopt werd in Jan Sobieskilaan.

In de archieven van het Koninklijk Paleis werden plannen aangetroffen uit 1890, 1896 en 1897 van de gekende landschapsarchitect Lainé, die veel voor Leopold II te Laken gewerkt heeft, en die de serres tonen zoals ze inderdaad uitgevoerd zijn. Vermoedelijk is de ganse site maar geleidelijk uitgegroeid tot de huidige oppervlakte, die begrensd wordt ten Noorden door de Witte Acacialaan (en er staan daar effectief witte acacia's in de omgeving), die het scheidt van het Stuivenbergdomein (en waarover tot enkele jaren geleden een nu afgebroken bruggetje een verbinding maakte), ten Oosten door de Médoristraat, ten Zuiden door de Tuinbouwersstraat en de Sint Albaansbergstraat, en ten Westen door het Koningin Elisabethpark, dat afdalt tot de Sobieskilaan.

Na de totstandkoming van de Koninklijke Schenking op 9 april 1901 werden verdere aankopen gedaan via de Stichting van de Kroon, zo een blok van 43 huizen tussen de Médoristraat en de Vossenstraat³.

¹ Pierre Van Nieuwenhuysen, Toponymie van Laken, doctoraatsthesis UCL, Louvain-la-Neuve, 1998

² Joris Dillen, Er zit muziek in Lakense straatnamen :Medori, in : LACA Tijdingen, jg. 4 nr. 4, juni 1993, blz. 28-29

³ Liane Ranieri, Léopold II urbaniste, Brussel : Hayez, 1973, blz. 59

Interessante gegevens vinden we in de briefwisseling tussen Leopold II en Goffinet, Intendant van de Civiele Lijst, gepubliceerd door Victor Capron⁴ Op een nota van Goffinet van 14 december 1895 schrijft Leopold II in de marge:

"N'ayant rien acheté avenue Ste Anne (sic), je voudrais entre l'ancienne campagne (illisible) et le tilleul augmenter la surface de mes propriétés en achetant quelques champs. Je voudrais mettre là le fleuriste de mes serres et les maisons des jardiniers Geirnaert etc....

Veillez voir à tâcher de m'acheter ces champs dans de bonnes conditions. "

De huizen van de hoveniers zijn deze in de Médoristraat 60, 62A, 62B en 64. Ze werden in 1896-1897 gebouwd, blijkbaar volgens plannen van de architect Maquet. In een nota van 4 maart 1898 aan Goffinet beklagt Leopold II zich : "Le fleuriste de Laeken a coûté beaucoup trop cher, peut-être un bon quart en trop. Les maisons de Maquet, ni son pont ne font bon effet."

De brug waarover het hier gaat verbond de tuinen met de serres over de Witte Acacialaan met het eigenlijke Stuivenbergdomein, en werd nog niet zo heel lang geleden afgebroken.

Op 4 februari 1898 had Goffinet laten weten dat de plannen van Maquet klaar waren, en hij een schets bezorgd had van de muur in de Médoristraat die daar de bloemenkwekerij moest afsluiten. Leopold II antwoordde in de marge : "Priez Mr Maquet de m'envoyer ses plans pour que je les examine avant de le recevoir. Mr Maquet a eu l'influenza et entre nous je ne tiens pas à ce qu'il vienne me la souffler. Je ferai désinfecter ses plans à Laeken avant de les regarder, ceci pour votre gouverne."

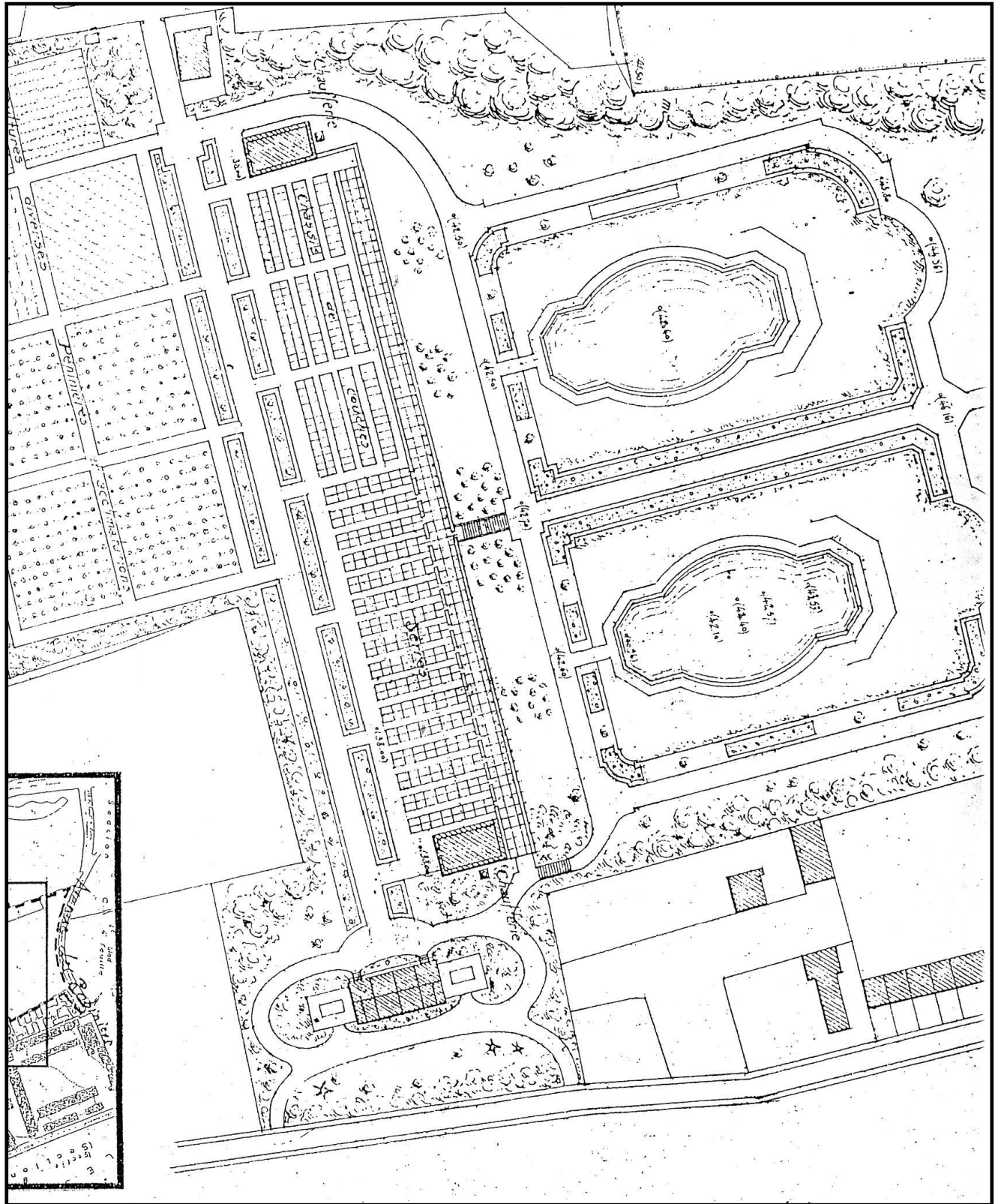
Dit is typisch voor de fobie van de koning voor besmettelijke ziekten. Hij liet de plannen strijken met een heet strijkijzer om de "microbes" te doden. Als er een of andere epidemie rondwaarde liet hij zelfs zijn kranten strijken.

Leopold II zou zich nog meermaals beklagen over zijn bloemenkwekerij. Op 5 januari 1901 schrijft hij aan Goffinet : "Veillez me soumettre un projet de réorganisation pour le fleuriste du Stuyvenberg. Je n' ai jamais eu autant de serres et aussi peu de fleurs. Quelle réduction aurait-on en faisant faire ici sans intervention de (illisible) toute la reconstruction des petites serres démolies de Laeken ? Il faut bien que je finisse par mettre cela en état."

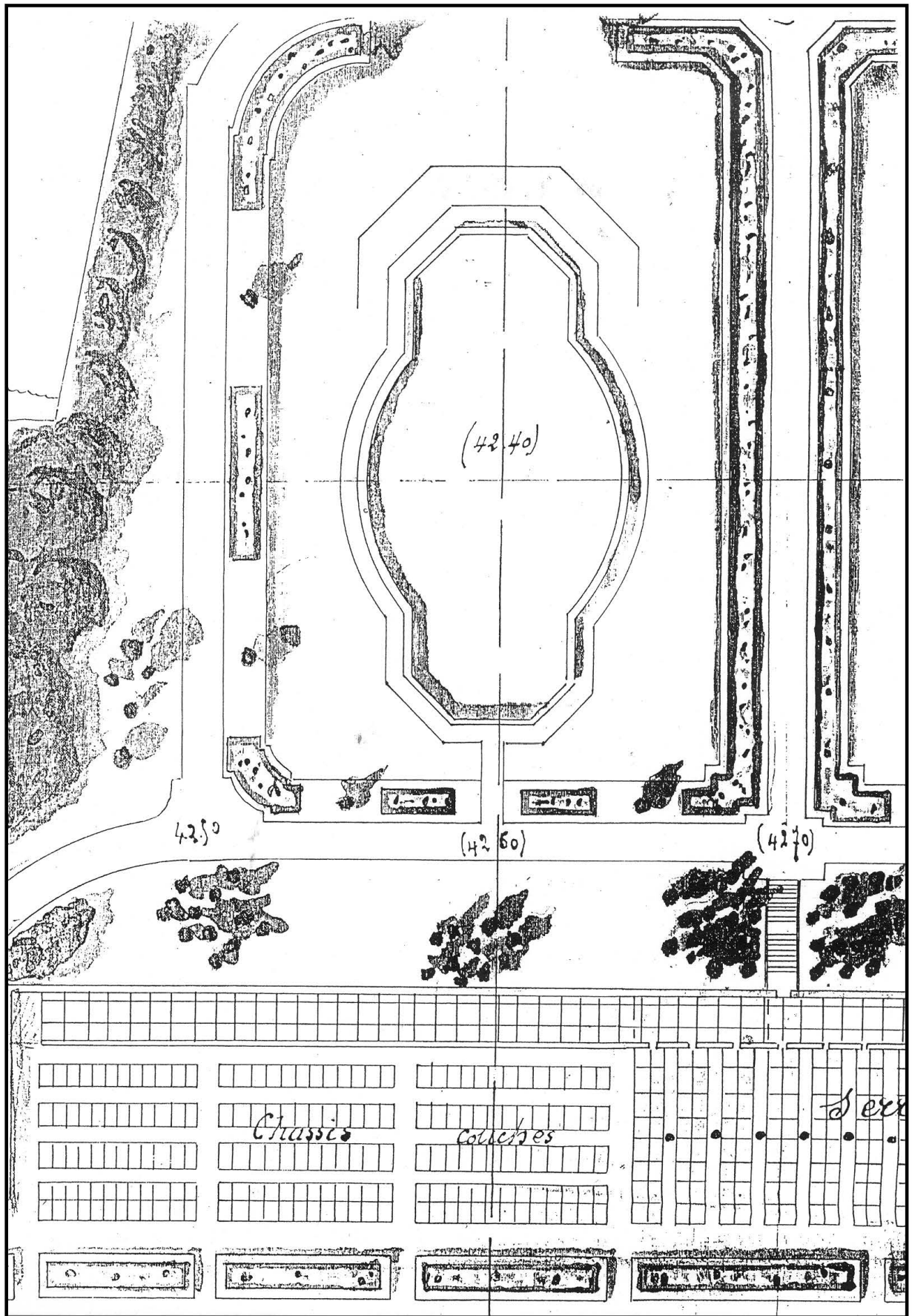
En nog eens op 9 januari 1901 : "J'ai été hier au fleuriste du Stuyvenberg : décadence complète. Même les prime verts sont totalement

⁴ Victor Capron, Le domaine du Stuyvenberg à Laeken, Brussel, 1995

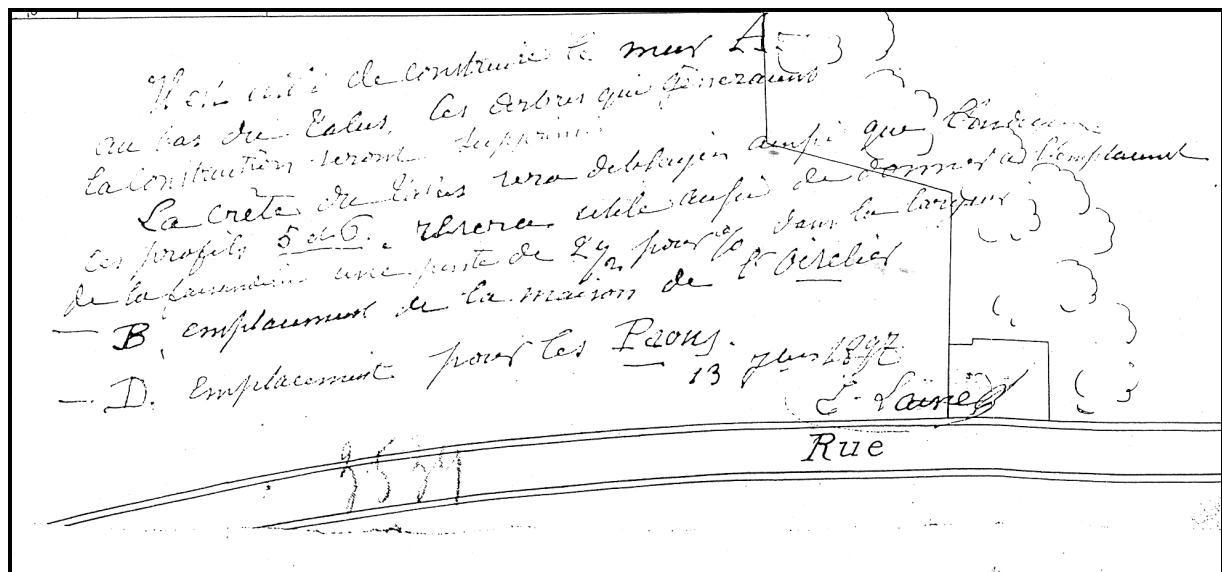
négligées. Van Oberg aurait dû voir et signaler tout cela. Veuillez me proposer réorganisation de ce fleuriste."
Meer lezen we er jammer genoeg niet over.

Figuur 3: Detail van het plan van Architect LAINE

Figuur 4: Ander detail uit het plan van Architect LAINE

Figuur 5: Handgeschreven bemerkingen van Architect LAINE

De bloemenkwekerij zelf werd aangelegd volgens de plannen van Lainé, gebruik makend van het grote niveauverschil op het terrein. Op de hoogst gelegen helft van ongeveer 4 ha, werden twee terrassen genivelleerd, het hoogste door een steunmuur verheven boven het laagste.

Tegen die muur werd een grote serregalerij gebouwd, met aan de zijkanten twee grote serres in kruisboogvorm. Haaks op de galerij werden in kamvorm kleinere serres aangebouwd, die behoren tot de weinige die in België overblijven met een volledig houten geraamte.

Aan de zijkanten van de "kam" zijn er nog 6 half ingegraven serres. Een complex systeem van verwarming en waterreservoirs vervolledigt dit merkwaardig architecturaal geheel. Midden in de grote galerij voert een monumentale trap naar het hoogste terras. Daar werden twee grote waterpartijen aangelegd.

De terreinen in kwestie kwamen in het bezit van de Koninklijke Schenking. Na de dood van Leopold II werden de activiteiten er voortgezet. In een interview met Theo Ten Bensel, in De Linie van 20 maart 1959, "Hovenier van het Hof", verklaart de toenmalige rentmeester Georges Bertrand : "Achter de boomkwekerij, waar alle jaarplanten, heesters, bomen en struiken worden gekweekt, liggen bij het Stuivenbergpaleis vijftien serres voor druiven en perziken." Dat zal wel op een deel van "onze" serres slaan. Uit het interview blijkt wel dat het financieel en economisch steeds moeilijker werd ze te exploiteren.

De terreinen werden tenslotte in beheer gegeven aan de toenmalige Dienst van het Groenplan, die er onder meer een bomenkwekerij op het hoogste terras inrichtte. De waterpartijen zijn daarvoor verdwenen in de jaren zestig. Vanuit die kwekerij werd voorzien in het onderhoud van de groene ruimten van het Brussels Gewest. In 1980 werd echter een

complex serres voor het Groenplan gebouwd in Oudergem, die veel moderner en veel meer geautomatiseerd waren.⁵ In 1989 werd de Dienst van het Groenplan het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM). In de jaren negentig stopte dat met het zelf kweken van planten en werd de boomkwekerij op het hoogste terras opgegeven en de serres verlaten.

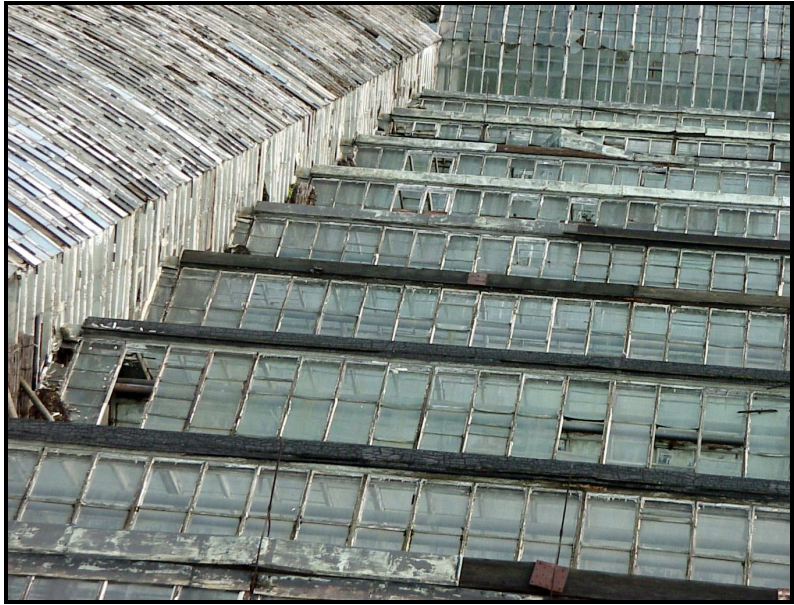
In 1969 was het lager gelegen zuidelijk deel, 3 ha 17 a 63 ca, afgestaan aan het O.C.M.W. van Brussel, dat er sociale woningen wou op bouwen, wat nog steeds niet gerealiseerd is.

Het ligt er, vanaf de ingang aan de Tuinbouwersstraat, na al die jaren verwilderd bij. In de tijd van Leopold II waren hier kippenrennen en volières voor pauwen en fazanten.

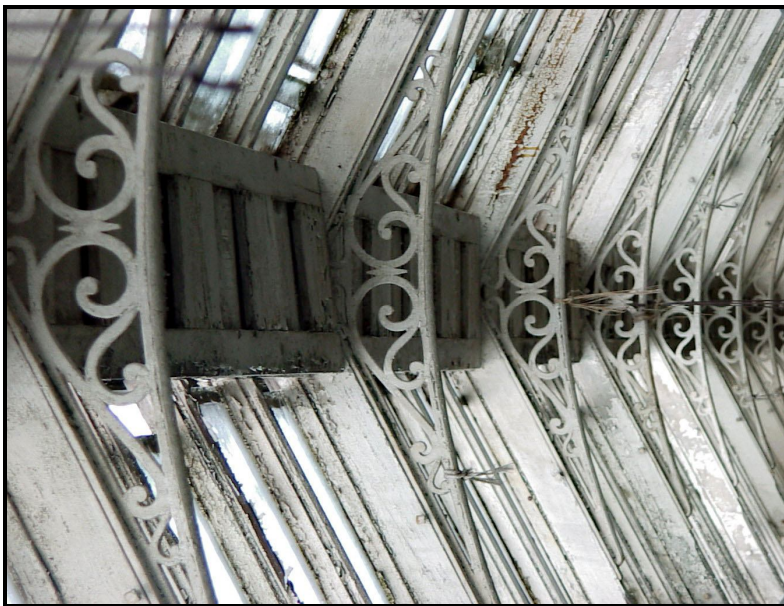

Figuur 6: Serregalerij

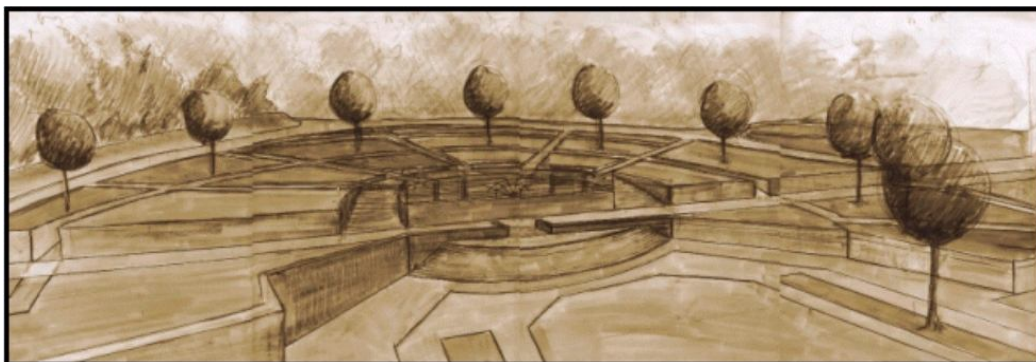
⁵ Ministerie van Openbare Werken – Regie der Gebouwen : dokumentatieblad februari 1983 : serres van het Groenplan te Oudergem

Figuur 7: Serres loodrecht op de galerij

Figuur 8: Binnenzicht van de galerij

Figuur 9: Plattegrond project BIM

Figuur 10: Zicht op OLV-kerk Laken

Figuur 11: Panoramisch zicht op Brussel Stad

Het is eigenaardig dat Leopold II voor zijn bloemenkwekerij niet de hand gelegd heeft op de reeds sinds 1884 bestaande tuinbouwexploitatie Draps-Dom. Die was gelegen waar nu de uitbreiding van de Cadettenschool is, tussen de Sint Annadreef en de Médoristraat.

In 1899 werd al een deel ervan, 17 a 10 ca, aan de Médoristraat, gekocht door de Staat.

In 1910 werd al de rest, 1 ha 42 a 50 ca, door de weduwe en de kinderen van Louis Josse Draps-Dom verkocht aan de Staat⁶. Het tuinbouwbedrijf

⁶ Roger Platton, Laeken. A propos de la Drève Ste Anne, Brussel, 1988, 76 blz., blz. 29-30

zou dan een aantal jaren voortgezet zijn op de site van de serres van Stuivenberg zelf. Een oude postkaart levert hiervan het bewijs. Een kort straatje tussen de Tuinbouwersstraat en de de Vriërestraat werd Draps-Domstraat genoemd.

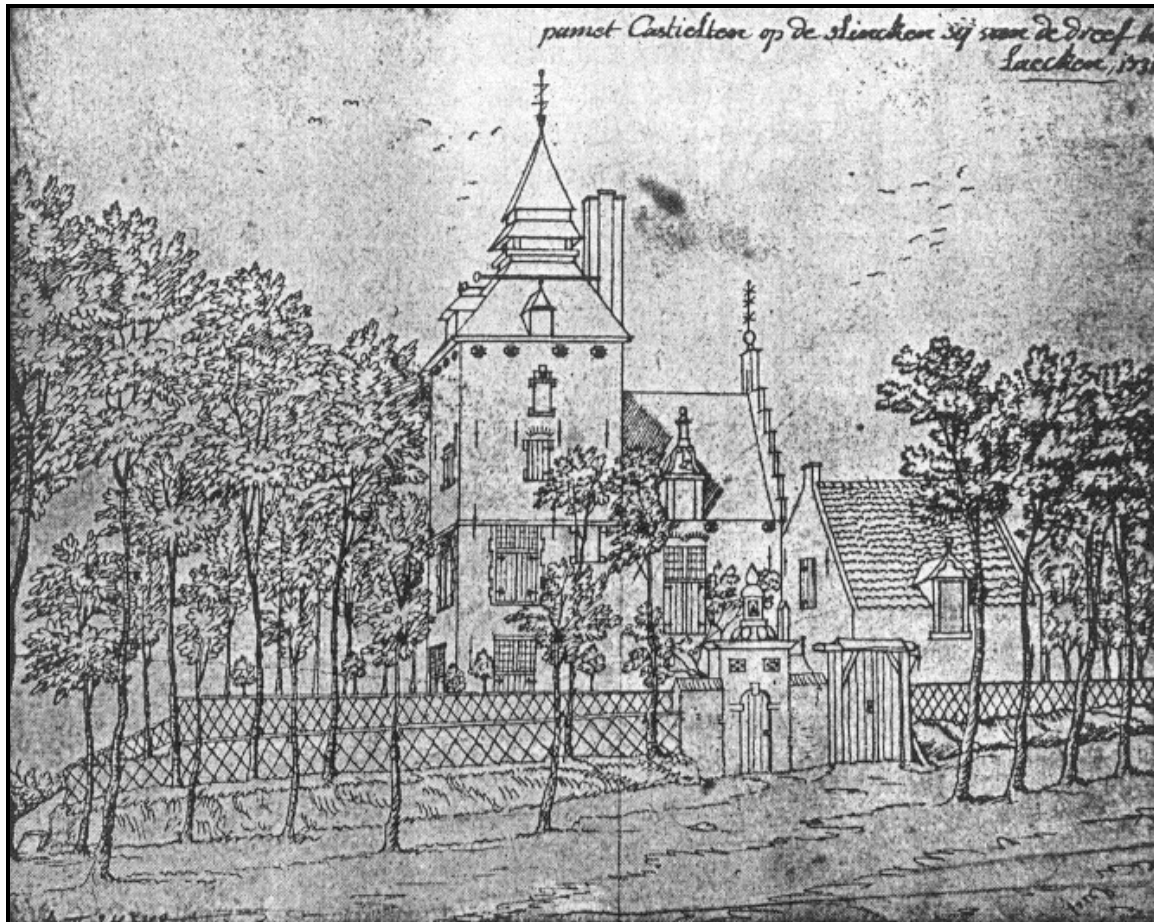
Figuur 12: Serres van DRAPS-DOM

Figuur 13: Woonhuis DRAPS-DOM

We bevinden ons hier ook in de nabijheid van het vroegere buitenverblijf van de familie de Cordes. Er bestaan daar nog afbeeldingen van: een tekening van F.J. Derons uit 1731, een gravure van Troyen uit 1659. Het kasteeltje komt nog voor op de kaart van Ferraris van rond 1770 en het

plan van Wautier van rond 1810. Het werd in 1820 afgebroken door de Man d'Aubruge. In 1861 werd de villa Semet-Solvay er gebouwd, later betrokken door de Foyer des Orphelins. Het oorspronkelijk domein werd verkaveld voor de lintbebouwing van de Sint Annadreef, de Tuinbouwersstraat, de Médoristraat en de de Vrièrestraat⁷.

Figuur 14: Lusthof De Cordès in 1731 door Derons

En dat brengt ons tot een digressie: wat heeft **Rubens met Laken** te maken gehad ?

Arthur Cosyn, de geschiedschrijver van het oude Laken, heeft er in 1926 op gewezen⁸.

In het Museum van Schone Kunsten te Brussel hangen de portretten van Jean-Charles de Cordes en zijn echtgenote Jacqueline de Castre, van de hand van Rubens. Ze werden in 1874 door de Staat verworven van de familie de Beaufort, die ze had van de familie Roose, verwant met de de Cordes. Ze werden in 1617-1618 geschilderd.

⁷ ibidem, blz. 24

⁸ Arthur Cosyn, La villa des de Cordes, à Laeken (Bruxelles), in : Bulletin du Touring Club de Belgique, januari 1926, blz. 13-15

Rubens heeft ook twee brieven geschreven vanuit Laken, van 26 december 1625 en 9 januari 1626, waar hij ongetwijfeld op het buitenverblijf de Cordes logeerde. Hij had toen een diplomatieke reisopdracht achter de rug van 19 september tot 18 oktober 1625, en moest te Brussel bij de Infante Isabella verslag komen uitbrengen. Omdat de pest woedde in Antwerpen zou hij tot 24 februari 1626 in Brussel verblijven.

Het is niet met zekerheid te stellen of het schilderij "De hoeve te Laken" in de koninklijke verzameling in Buckingham Palace te Londen in die tijd geschilderd is (het werd in 1821 door Georges IV gekocht van een familie Lunden die het al generaties lang in haar bezit had).

In elk geval beeldt het de omgeving hier uit, met de oude kerk van Laken goed herkenbaar op de achtergrond, voor de aanleg van de Sint Annadreef in 1626-1628 door Francquart.

Ook Robert Van den Haute heeft, veel later, zijn speurderstalenten nog eens losgelaten op Rubens en Laken⁹. Hij stipt aan dat de twee brieven gericht zijn aan de humanist Palamedes de Fabri, heer van Valavez, te Parijs. Ze zijn in het Italiaans (van de iets meer dan 200 bewaarde brieven van Rubens zijn er 84% in het Italiaans, 11% in het Frans en 5% in het Nederlands). Ze zijn gedagtekend respectievelijk "Di Laeken, fori Brusseles il 26 di Dicembre 1625" en "Di Laeken, villa fuori di Bruxelles, il 9 de Gennero 1626". Brieven van ervoor (12 december 1625) en erna (30 januari 1626) zijn uit Brussel verstuurd.

In de tentoonstellingscatalogus "Rubens diplomaat" uit 1962 (Steen te Elewijk) staat te lezen dat Rubens van midden augustus 1625 tot 24 februari 1626 in de herberg "In den Gulden Leeuw" te Laken verbleef. Dat intrigeerde Robert Van den Haute, omdat hij nooit een herberg met die naam in Laken tegengekomen was. Een speurtocht naar de bronnen bracht hem bij de sterfhuisrekeningen van Isabella Brandt, de echtgenote van Rubens, overleden op 20 juni 1626, slechts enkele maanden na de terugkeer van haar man. En daarin vindt men: "*Item betaelt aen Andries van Broechem werdt in den Gulden Leeuw tot Brussel over 't gene 't sterfhuijs hem schuldich was van vertheerde costen de somme van guld. IXc.*"

Het ging dus niet om een herberg te Laken, maar om een gekend hotel – zouden wij nu zeggen – in de Kleerkopersstraat te Brussel gelegen, de vroegere refuge van de abdij van Grimbergen, dat in de XIXe eeuw van naam zou veranderen in "Hôtel des Voyageurs".

Van den Haute vult verder nog aan dat het oorspronkelijk kasteel in 1697 verwoest was, en in 1725 was heropgebouwd. De vijver waarin het lag

⁹ Robert Van den Haute, Rubens à Laeken, in : Le Folklore Brabançon, 267, september 1990, blz. 253-263

was opgevuld. Blijkbaar werd het terug verwaarloosd, en in 1820 afgebroken. Maar in 1833 liet een Charles De Man er een nieuw buitenverblijf optrekken. Wat er van de gronden overschoot werd gekocht door Marie-Catherine De Canter, weduwe van Philippe Rombaut. Op 25 april 1841 liet zij samen met haar kinderen alles openbaar verkopen. De loten 10 tot 19 werden toegewezen aan een Josse Leemans, en na diens dood in 1860 verkocht aan Florimond-Joseph Semet, die de eerste gasfabriek voor straatverlichting van Brussel zou bouwen. Hij kocht aanpalende percelen bij.

Via zijn erfenis kwam het goed bij een advocaat Edgard Hulin. Na WO I herbergde het enkele jaren de "Foyer des Orphelins".

In het gebouw Médoristraat 58 was van 1921 tot 1934 een weeshuis "Onze Jongens" gevestigd, dat afhing van het "Weeshuis voor vondelingen" in de Broekstraat te Brussel.¹⁰

Het is niet helemaal duidelijk welk verband er was met de "Foyer des Orphelins" in de Sint Annadreef nr. 62, op de hoek met de Tuinbouwersstraat. Het valt wel op dat dit tehuis ook in 1934 moest verhuizen omdat de eigenaar de huur niet wilde verlengen.¹¹

De benaming varieerde met de jaren : van 1934 tot 1951 "Weeshuis voor Jongens", van 1951 tot 1977 "Home Onze Jongens". In 1979 werden de weesmeisjes die voordien ondergebracht waren in een instelling aan de Kortenberglaan samen met de weesjongens uit de Médoristraat 58 ondergebracht in een nieuw gebouw in dezelfde straat nr. 70: "Home Juliette Herman", genaamd naar een oud-leerlinge die tijdens de Tweede Wereldoorlog in 1945 omkwam in gevangenschap in Duitsland. Dit gebouw kan veertig tot vijftig kinderen opvangen.

Het oude gebouw Médoristraat 58 werd gerenoveerd en in 1993 omgevormd tot een huurappartementengebouw, beheerd door het OCMW van Brussel.

Een ander gebouw in de Médoristraat 66 werd ingehuldigd op 26 april 1994. Hier kunnen een vijftiental zwaar mentaal gehandicapte volwassenen ondergebracht worden. De afdeling "Dagverblijf" kan bovendien nog een tiental lichter gehandicapten opvangen. In dit centrum verblijven permanent een vijftientig personen, de opvoeders inbegrepen.

De kazerne en voormalige Koninklijke Cadettenschool

Wie door de Médoristraat loopt kan er niet naast kijken dat het grootste deel van de oostelijke kant naar de Sint-Annadreef toe, van de

¹⁰ informatie meegedeeld door het OCMW van Brussel

¹¹ Daniel Van Kriekinghe, Sint-Annadreef, nr. 62. Een mooi verhaal !, in : Laca Tijdingen 4/3, maart 1993

Tuinbouwersstraat tot het einde aan de Witte Acacialaan, beheerst wordt door de muren van de kazerne en haar uitbreidingen.

Wij zullen de geschiedenis hiervan slechts beknopt behandelen, en verwijzen de geïnteresseerden naar de uitgebreide lectuur die hierover verschenen is.¹²

Een vroegere kazerne was in 1850 gebouwd veel dichterbij het Koninklijk Paleis, aan de oude steenweg op Meise (waarvan de Paleizenstraat en de Mellerystraat nog restanten zijn) die later verdween na de aanleg van de Koninklijk Parklaan in 1877-1878. De kazerne viel toen in het uitgebreide Koninklijk Domein en stond in de weg voor de bouw van de rechtervleugel van het Paleis na de brand in 1890.

Deze kazerne was reeds de tweede: ze was voorafgegaan door een andere in de onmiddellijke omgeving, waarvan we het bestaan slechts kennen door haar aanduiding als "oude kazerne" op een plan uit 1849 voor de "nieuwe kazerne".

Naar alle waarschijnlijkheid werden hier de detachementen gelogeerd die instonden voor de bewaking van het Koninklijk Paleis van Laken.

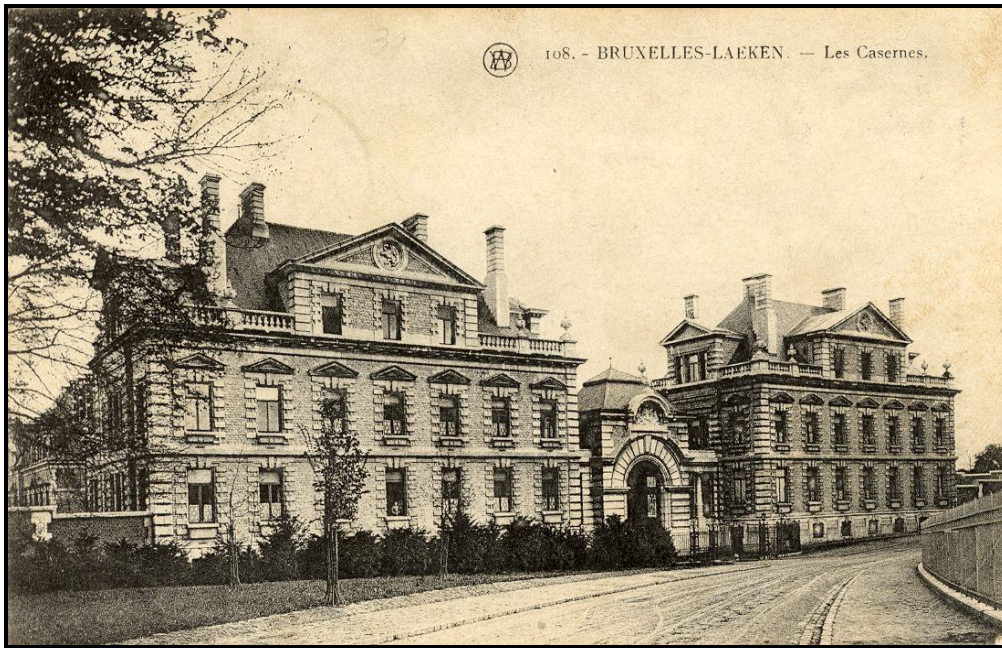
Het is in 1897 en 1898 dat de Staat de terreinen verwerft waarop de nieuwe kazerne zou komen. Er stonden verschillende huizen op die moesten afgebroken worden. De terreinen voor de uitbreiding van de kazerne werden in twee fases aangekocht: in 1899 en 1900 de kant van de Médorstraat, en zoals we reeds zagen in 1910 de aankoop van het tuinbouwbedrijf Draps-Dom, waardoor gans het blok tot de Sint-Annadreef in handen kwam van de Staat.

Figuur 15: Ingang St-Annadreef

De eigenlijke kazerne werd gebouwd volgens de plannen van architect J.J. Van Ysendyck (1836-1901), die we te Brussel ook kennen van de gemeentehuizen van Schaarbeek en Anderlecht.

¹² Roger Platton, Laeken. A propos de la drève Ste Anne, 1988, pp. 25-30, en de artikelenreeks van Leon Candau, De garnizoenplaats Laken, in Laca Tijdingen, deel I in 4/1 september 1992, deel II in 4/2 december 1992, deel III in 4/4 juni 1993, deel IV in 5/1 september 1993, deel V in 5/2 december 1993, deel VI in 5/4 juni 1994 en deel VII in 6/1 september 1994.

Figuur 16: Hoofdingang aan de Witte Acacialaan

Ze werd in gebruik genomen op 22 september 1902 door het detachement Laken van het Regiment Grenadiers, maar zonder plechtigheid omdat dezelfde dag koningin Marie-Henriette begraven werd te Laken.

Onmiddellijk daarna zou de firma Wouters-Dustin, die belast was met de bouw van de twee monumentale vleugels aan het Paleis van Laken, de oude kazerne die in de weg stond afbreken.

Het was dezelfde firma die de nieuwe kazerne gebouwd had. Het grondplan ervoor was door het Ministerie van Oorlog (zo heette dat toen) goedgekeurd op 7 januari 1897. De bouw ervan werd bij Koninklijk Besluit van 20 december 1897 beslist. De gemeente Laken sloot een akkoord met het Ministerie van Oorlog om de Médoristraat recht te trekken en te verbreden. Het Ministerie stond daarvoor de nodige grond af. De bestekken voor de werken aan de hoofdingang en de zijpaviljoenen werden op 7 november 1899 goedgekeurd, die voor de overige gebouwen op 3 maart 1900.

Het ontwerp van Van Ysendyck is typisch voor de "Vlaamse Renaissance" zoals die toen hoogtij vierde. De architect heeft de voltooiing van zijn schepping niet meer meegemaakt: hij overleed op 17 maart 1901.

De vakpers was in de wolven. L'Echo de l'Armée titelde op 1 mei 1905 (onze vertaling):

"Kazernes van toen en vandaag."

"De nieuwe grenadierskazerne is ongetwijfeld één van de mooiste van het land. De slaapzalen van de soldaten, de kamers van de onderofficieren en van de officieren, de eetzaal, de keukens, de bibliotheek, dit alles is ruim ingericht, goed verlicht en verlucht. Er zijn waszalen met douches, ruime

binnenplaatsen, overdekte loodsen voor de wapenschouwingen bij slecht weer ; de gymnastiekzaal en de wapenzaal zijn bijzonder goed verzorgd. In één woord: dit is geen kazerne maar een pension... een hotel !"

Alleen A. Cosyn betreurde in 1904 dat men het landschap ervoor had geschonden en vond dat men de kazerne beter ingeplant zou hebben aan de Van Praetlaan.

Het hoofdgebouw aan de Witte Acacialaan bestaat uit twee symmetrische vleugels, met ertussen een lager poortgebouw. Een met kasseien geplaveid voorpleintje wordt afgesloten door een monumentaal gietijzeren hekken, destijds vervaardigd door de Forges et Fonderies de la Campine uit Herentals. Boven de poort prijkte vroeger een gietijzeren medaillon met de initialen van Leopold II. In 1977 werd het vervangen door een letter B, naar Koning Boudewijn. Langgerekte lagere gebouwen aan de Sint-Annadreef en de Médoristraat omsluiten het ereplein. De overige gebouwen van de uitbreiding van de kazerne hebben geen architecturale waarde.

Hoewel er in de loop der tijden verschillende militaire eenheden gelegerd waren (ook Duitse, tijdens de bezettingen van 14-18 en 40-44 !) was de kazerne het meest bekend omwille van de Cadettenschool die er in 1948 werd in ondergebracht. Maar die sloot op 15 juni 1991 haar deuren, en ook het Koninklijk Hoger instituut voor Defensie dat er sindsdien gevestigd was is intussen vertrokken. Het getouwtrek rond een nieuwe bestemming is nog niet rond. Burgemeester Thielemans wil er onderdelen van de Brusselse politie in onderbrengen, maar ook woningbouw in de zone van de uitbreiding. Toen hij nog minister-president van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest was, wou François-Xavier de Donnea er een vierde Europese school zien komen. Wat het uiteindelijk zal worden is voorlopig koffiedik kijken ...

Een spookhuis : de campagne Fologne¹³.

Nu volgt een eigenaardig verhaal. Helemaal in de hoek van de Médoristraat met de Witte Acacialaan, haaks tegenover het poortgebouw van de kazerne, staat een curieus huis, gans alleen. Het is een eenvoudig gebouw van drie verdiepingen (de hoogste blijkbaar een opgehoogde dakverdieping) met bovenop een smeedijzeren balustrade waarin men de initialen E.F. kan lezen.

Op 23 april 1853 kocht Arcadie Claret, de minnares van Leopold I, het toen bestaande huis van de Grote Blindenstraat 106 (thans Médoristraat 104): "un bâtiment à trois demeures avec jardin et terre, situé au territoire de Laeken, au lieu dit Kraienbosch, d'une superficie de dix ares

¹³ wat volgt steunt op : Victor Capron, *Le domaine du Stuyvenberg à Laeken*, Brussel 1995, blz. 38-42, en op Gustave Abeels, *Het geheimzinnige huis in de Médoristraat*, in : *De Brusselse Post*, maart 1983, blz. 15-16

85 ca suivant cadastre, aboutissant d'est au chemin de terre dit Blindestraat, de nord au bien de campagne de Madame Meyer, d'ouest à Mr. Vandenberghe et de sud à Verdoodt. »

Twee jaar daarvoor had ze de campagne Stelenbosch gekocht, later gekend als campagne Meyer, het huidige kasteel Stuivenberg, dat er aan paalde.

Figuur 17: Campagne Fologne

Ze liet het huis afbreken en in 1862 een nieuw optrekken. Reeds op 9 augustus 1865, vier maanden voor de dood van Leopold I, zou ze het verkopen aan Egide Joseph Fologne, "conducteur des travaux de la Maison du Roi".

Volgens Capron was hij in werkelijkheid de architect van het Koningshuis, die instond voor alle interieurwerken van de twee eerste koningen. Hij gebruikte het huis als buitenverblijf (hij had een domicilie in de stad, Broekstraat 16) en bewaarde er een massa archieven.

Na zijn dood in 1919 erfde een stiefdochter, Elisabeth Wilhelmine Dollschneider, dochter uit een eerste huwelijk van mevrouw Fologne (geboren Maria Roeder, overleden in 1896) het huis. Zij was geboren te Keulen in 1868 en bleef ongehuwd. Zij werd meer en meer excentriek en begon op een oude heks te gelijken.

Tijdens de tweede wereldoorlog zouden de Duitsers, die in de Sint Annakazerne gelegerd waren, het huis doorzocht hebben en er schilderijen ontvreemd hebben.

Nog tijdens de oorlog ontfermde een beenhouwersechtpaar uit Laken (Frederik Cluts en Maria Crabbé) zich over de oude juffrouw, en werden

hiervoor in haar testament na haar overlijden op 4 januari 1946 bedacht met het huis. Spijtig genoeg vernietigden die de massa archieven die Fologne er opgeslagen had, niet wetende wat ermee aan te vangen.

Na de dood van Frederik Cluts in 1975 ging het huis over op zijn zoon Louis Cluts, die het in 1989 verkocht aan Marie-Anne De Ceuster.

Het huis werd door gans die geschiedenis met mysterie omgeven. Zou het een liefdesnest voor een van onze eerste vorsten geweest zijn ? Er zou een poort in de muur die het domein afsluit geweest zijn, die naar Stelenbosch kon leiden. En er loopt een soort gang tussen het huis en het bruggetje dat eertijds over de Witte Acacialaan naar Stuivenberg leidde ...

Wie meer wil vernemen over Arcadie Claret, echtgenote Meyer, die Leopold I twee natuurlijke zonen schonk die als barons von Eppinghoven door het leven gingen, kan terecht in het recente werk van Henriette Claessens¹⁴.

Het bevat pareltjes uit onder meer de correspondentie tussen Jules Van Praet en burggraaf Edward de Conway, intendant van de Civiele Lijst, die het Brugs dialect als een soort geheimtaal hanteerden. Zo Van Praet over Arcadie Claret : "Ik heb zelf het vrouwmensch gezien nabij de Madeleine ... ze reed in een open koets en was schoon als een zonnebloem. De menschen letten er niet zo op, maar ik was er ondersteboven van. K'en had haar gaarne een schop in haar gat gegeven."

En toen de publieke opinie kort voor het overlijden van Koningin Louise-Marie verontwaardigd reageerde op het koninklijk overspel, bezwoeren ze Leopold I (die ze om een of andere reden onder mekaar "Smedtje" noemden) dat zijn maîtresse zich discreter moest gedragen. Slecht bekwam het hen. "K'en heb nog nooit een vent in zoo een gramschap gezien lijkt of ik Smedt daer gezien heb (...) Hij is geheel van couleur verandert, en een aangezichte gesteld waarvan ge geen gedacht en kan hebben (...) Hij heeft gezeid: het is belachelijk voor enige imprudente wandelingen in de voiture al dat leven te houden (...) Hij heeft geeindigt met te zeggen: het intrest dat ik hadde voor dit land is te nieten."

Verder terug in de tijd : Ter Plast

We hebben reeds gezegd dat de terreinen van de serres vermoedelijk geheel of gedeeltelijk deel uitgemaakt hebben van het domein van Ter Plast. Volgens A. Wauters¹⁵ strekte het zich uit van de grens met Jette waar de Pontbeek de watermolen Valmolen zou aandrijven, tot aan

¹⁴ Henriette Claessens, *Leven en liefdes van Leopold I*, Tielt : Lannoo, 2002, 433 blz.

¹⁵ Alphonse Wauters, *Histoire des environs de Bruxelles*, originele uitgave 1855, nieuwe uitgave 1972, boek 6A, blz. 161-164

Ossegem en gaf het zijn naam aan een familie die eeuwenlang in Laken een rol zou spelen.

Pierre Van Nieuwenhuysen vond een eerste vermelding in 1295: "in loco dicto ter plast". En in 1312 luidde een beschrijving: "een huys ende hoff metten bogaerden ende drie viviers daer aen gelegen, ontrent 6 dachwant groot in de parochie van Laken, ter stat geheeten ter plast".

Wauters geeft gans de filiatie beginnende met een Jan Vanderplast in 1313. Later kwam het in het bezit van nakomelingen van Everard T'Serclaes.

Cosyns¹⁶ vermeldt een cессie in 1590 waarbij het goed omschreven wordt als: "een pachthof geheeten 't Hoff ter Plast, metter steenen huysen van plaisantie, schuere, stallen, bogaerden ende wateren of vijvers" alsmede gronden gelegen "Edsegem velt, inde Welleborre en boven de Blindestraete."

We kunnen het niet in detail volgen, maar toen een Vanderborch in 1743 kinderloos overleed viel de erfenis toe aan verwanten uit de familie van de baronnen van Poederlee. We zullen de latere geschiedenis verder behandelen.

Cosyn geeft een reproductie van een tekening van Cammaert in *Laca Parthenia* van Sanderus uit de XVIIe eeuw. Ook een gravure van Hans Collaert zou Ter Plast en omgeving afbeelden.

Het andere kasteel Ter Plast zou volgens Wauters tijdens de godsdiensttroebelen verwoest zijn en weer opgebouwd als buitenverblijf. In 1751 wordt het beschreven als: "*sekere hofstadt, steenen speelhuysen, vijvers, optrekkende brugghe, bogaert, grooten hoff, springende fonteijne treckende het water uyt hunne ontfangers daer buyten gelegen in sekere andermans erfve, vele schoone fruyt en andere boomen, remise van carossen, stallen ende voorpoorte int' midden alles rontsommen in sijne levende haeghen ... genoempt het hof ter plast*".

Ook hier geeft Wauters weer een ganse filiatie beginnende met een Gillis Vanderplast en diens zoon in 1381, om te eindigen met een zekere Jacques Vanderbeken die het in 1751 aankocht, een rijk geworden Brusselse peperkoekfabrikant. Daarom zou het kasteel in de volksmond "Pepernulkasteel" geheten hebben.

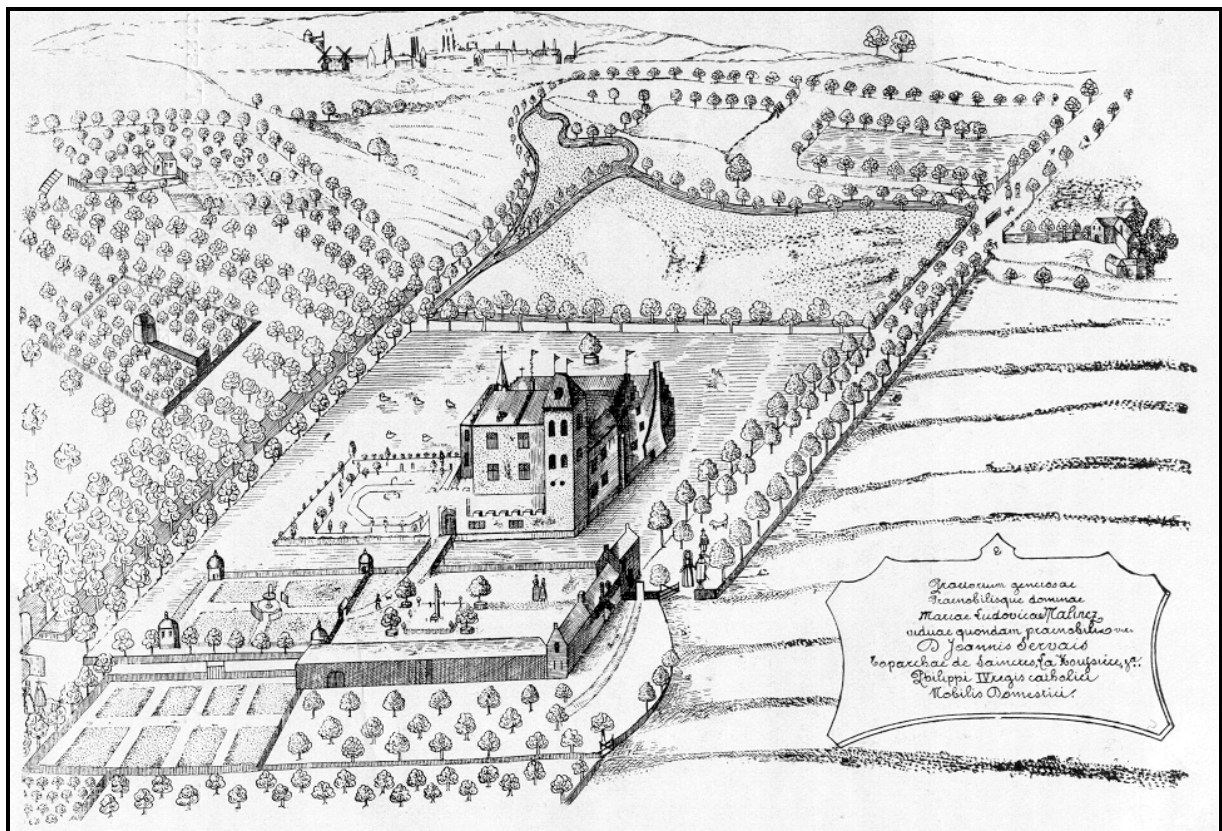
Maar lang moet het niet meer bestaan hebben, want in 1787 is er sprake van: "een pachthof waar buitenhuys kasteel van plast placht in te staen..."

Cosyns publiceerde een pentekening ervan uit 1715 in een Atlas van de goederen van het Sint-Pietershospitaal. Op de kaart van G. de Wautier van rond 1800 ziet men nog de grachten die het omringden.

¹⁶ Arthur Cosyn, Les anciennes seigneuries de Laeken, in : Annales de la société royale d'archéologie de Bruxelles, tome XXX, 1921, blz. 35-40

Figuur 18: Ter Plast in de XVIe eeuw door Hans Collaert

Figuur 19: Ter Plast in de XVIIe eeuw volgens Cammaert

De hertog van Sint-Albaan ¹⁷

A. Wauters wist in 1855 enkel te melden over het Ter Plast van de Poederlee-tak, dat een Milord Beauclerc, hertog van Sint Albaan en natuurlijke zoon van de Engelse koning George III het kasteel liet afbreken en op de nabijgelegen heuvel van Crayenbosch een prachtig buitenverblijf liet bouwen, maar door zijn verspilzucht geruïneerd, het niet kon afwerken waardoor bij gebrek aan onderhoud alles kwam te vervallen. A. Cosyn wist in 1921 reeds wat meer bijzonderheden. Barones Cecile d'Olmen de Poederlee verkocht in 1783 "het kasteel ofte hof te Platz", groot 23 ½ bunder, aan milord Georges Beauclerc, hertog van Sint-Albaan, graaf van Bioufort, baron van Haddington, pair van Engeland, enz. Die zou ook het kasteel te Drootbeek van Van Turenhout bezeten of gehuurd hebben, want volgens het "Cohier der drie XXste penningen" uit 1786 had hij in Laken volgende goederen:

- 1) kasteel, hof en vijver, 3 bunderen (P. Van Turenhout)
- 2) kasteel, hof en vijver over Poederlee, 2 bunder 54 roeden
- 3) pachthof met 20 bunder, 1 dagwand, 51 roeden land, wijde en bosch (de hoeve Ter Plast)
- 4) hofstadt van J.B. De Ketelaer, 1 bunder 80 roeden.

Hij had ook grootse plannen. In een warande van 10 ½ bunder, het oude Crayenbosch, liet hij de bouw aanvatten van een luxueus kasteel, dat niet verder dan de funderingen geraakte en waar geen spoor meer van over is. De plaats wordt nu nog Sint-Albaansberg genoemd.

De bezittingen van de hertog werden in 1788 door een besluit van de Raad van Brabant toegewezen aan advocaat Simon Fromont als syndicus van de schuldeisers, en in 1790 openbaar verkocht in de Kamer van Ukkel.

Het zou tot 1991 duren eer zowel Joris Dillen als Robert Van den Haute een schat aan nieuwe gegevens aanbrachten, waaraan wij de bijzonderheden op urbanistisch gebied ontleen.

Dillen corrigeerde alvast Wauters: de koninklijke voorvader was niet Georges III, maar Karel II Stuart. En Georges Beauclerk (1730 – 1786) was de derde hertog van St Albans. We zullen zijn bewogen levensloop hier niet volgen, en ons beperken tot de laatste fase. Na de dood van zijn vrouw in 1778 vestigde hij zich in 1779 (opnieuw) in Brussel, waar hij een nieuw herenhuis op de hoek van de Hertog- en de Lambermontstraat huurde, de huidige residentie van de Eerste Minister.

¹⁷ voor wat volgt : A. Wauters, o.c. 11 ; A. Cosyn, o.c. 12 ; Joris Dillen, Geschiedenis van de Sint Albaansbergstraat te Laken, uitgegeven door de Geschied- en Heemkundige Kring Laca, 1991, 34 blz. ; Robert Van den Haute, Inconséquence et prodigalité en perruque poudrée : l'extravagant duc de Saint-Alban dans nos murs, in : Le Folklore Brabançon, 272, december 1991, blz. 297-322

Toen de Aartshertogen Albrecht en Maria Christina het kasteel van Schonenberg in Laken lieten bouwen (1782 – 1786) wilde hij ook een prestigieus verblijf in de onmiddellijke omgeving, en kocht hij voor 24.500 florijnen op 9 september 1783 het kasteel Ter Plast om het daarna af te breken! Het was echter niet op die ruines dat hij zijn nieuw kasteel wilde optrekken, maar op de heuvel van Crayenbosch, de huidige Sint-Albaansberg, die deel uitmaakte van het domein. De werken waren twee jaar bezig toen de hertog op 1 februari 1786 te Brussel overleed. Zijn inboedel werd op 12 juni 1786 en volgende dagen openbaar verkocht, zijn onroerend bezit zoals gezegd in 1790.

Tot hoelang de ruines van de funderingen bleven bestaan is niet duidelijk. Op de eerste kadasterkaarten uit het begin van de 19^e eeuw wordt de omgeving van Crayenbosch vermeld als "Sectie C genaamd het kasteel van St. Albans". Op de kaart van de Wautier uit 1821 staat de ruïne van de "ci-devant Duc St-Alban" nog duidelijk aangegeven.

Hoe dan ook, na de verkoop van het ganse domein in 1790 werd in 1807 de heuvel apart verkocht. We volgen in het kort de wederwaardigheden ervan. In 1824 werd die verkocht aan ridder Amatheus Wirix de Tercam, en na zijn overlijden erfden zijn kleinkinderen de graven Cornet de Ways Ruart de grond. In 1847 werd die verkocht aan Henri Evenepoel, die al eigenaar was in Laken van de Campagne Evenepoel. In 1869 werd de grond door zijn erfgenamen verkocht aan Louis De Locht, en na diens overlijden in 1884 kwam het grootste deel in handen van de zoon van zijn broer, Victor De Locht, die in 1888 op de top van de heuvel een villa bouwde (nu afgebroken voor het flatgebouw Orleans).

Het oudste huis dat er werd gebouwd was echter reeds in 1885 een buitenverblijf van Pierre Suzanne, die het in 1886 al doorverkocht aan Jean-Joseph Strainchamp-Dauvoir. Na latere vergrotingen en verbouwingen werd het de nog steeds bestaande villa op nr. 53.

Later werden meerdere huizen gebouwd op gronden door Victor De Locht verkocht.

In 1905 en 1906 werden de villa's met de nummers 55 en 57 gebouwd, de laatste door Victor De Locht zelf. In 1910 bouwde een zekere Vasteen de huizen met de nummers 63 en 65, en ook het huis "In de Welkom" aan de Emile Bockstaellaan 415. Dat jaar werd ook het huis nr. 59 gebouwd dat afgebroken werd voor het appartementsgebouw Chambord. In 1911 bouwde Victor De Locht het huis nr. 61, nu het mooiste gebouw van de straat.

Victor De Locht overleed in 1912. Hij was toen nog steeds eigenaar van een groot deel van de heuvel gelegen tussen de Vossewegel (de huidige Sobieskilaan), de Koninklijke Boomgaard, de site van de serres van Stuivenberg en het korte stuk van de St-Albaansbergstraat.

De ligging was merkwaardig, en trok de aandacht toen men er in Laken na de Eerste Wereldoorlog ook aan dacht een monument voor de gesneuvelden op te richten.

Dat had heel wat voeten in de aarde, niet alleen wat de keuze van het monument betrof (het ontwerp van De Soete stuitte op hevige kritiek), maar ook wat de plaats van inplanting betrof.

Een speciale commissie voorgezeten door dienstdoende burgemeester Coelst onderzocht verschillende mogelijkheden, en kwam daarbij onder de indruk van de St-Albaansberg.

In een verslag van 21 oktober 1920 lezen we dat de commissie vindt dat hier op de top van de heuvel, op de terreinen van het Kroondomein, een monumentale necropool, een imposant architecturaal geheel zou moeten komen, zoals "le Palais de Longchamps" in Marseille of de "Place Darcy" in Dijon. Het oorlogsmonument zou te klein uitvallen voor de grote oppervlakte van de heuvel. De verslaggever, architect Saintenoy, lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, schrijft ook dat de commissie de wens uitsprak dat de Staat, de Provincie en de Gemeente de aanleg van de St-Albaansberg als openbaar park zouden bestuderen, en er als belangrijkste motief een architecturale en sculpturale conceptie van hoge decoratieve waarde zou aan geven.¹⁸

Maar zoals wel meer kwam er van de te ambitieuze dromen niets terecht.

Figuur 20: Verdwenen villa op de St-Albaansberg

¹⁸ Leon Candau, Omtrent monumenten, gedenktekens en ereperken voor militaire en burgerlijke slachtoffers van beide wereldoorlogen, deel 3, in : Laca Tijdingen 14/3, maart-april-mei 2003, blz. 6-7

Nadat Stephanie Annemans, de weduwe van Victor De Locht, in 1935 overleed deden de erfgenamen een mislukte poging om de resterende terreinen te verkavelen.

De straat was inmiddels in 1928 verbreed en met een bocht doorgetrokken tot de Tuinbouwersstraat. De verkaveling werd toen geweigerd met het argument dat de terreinen te dicht bij het domein van Stuivenberg lagen.

Het zou nog tot 1974 duren eer een NV Mont-Saint-Alban de terreinen zou verwerven en na veel touwtrekken bouwvergunningen zou bekomen voor een serie flatgebouwen : Amboise, Blois (1978), Orleans (1988), Chambord I en II (vanaf 1990).

Robert Van den Haute van zijn kant brengt vooral veel nieuwe bijzonderheden over het turbulente leven van Georges Beauclerk. Zo ontdekte hij dat het buitenverblijf Van Turenhout dat hij in Laken huurde van 1782 tot 1786 het kasteeltje was waarvan nog een toren rest in het schoolcomplex van de Ursulinen in de Drootbeekstraat.

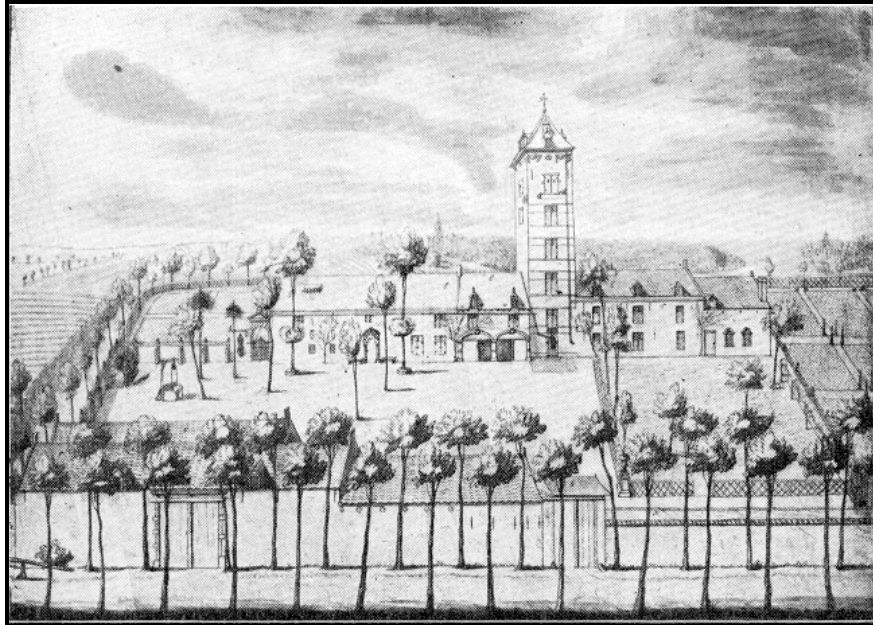
Over de lotgevallen van het domein Ter Plast na het overlijden van de hertog meldt hij meerdere verkopen van materiaal (1786: "boiseringhen, deuren, raemen, plancken, berderen, lenen ende pilaeren van eenen trap, steen ende paveyen nogh niet gestelt"; 1787: verkoop van stenen aan de de Villegas, die er hun Valmolen op de Molenbeek mee restaureerden; 1790: al wat nog te rapen viel "t' zij nagelvast ofte niet").

De terreinen zelf geraakten ook opgesplitst. Een deel ervan kwam in handen van de familie Ruzette, die in 1807 een burgemeester van Laken leverde, en daarna van zijn opvolger als burgemeester Marc-Jules De By. Die kocht een aanpalend perceel bij en bouwde er een huis, dat hij in 1850 verkocht aan Jean Michel Huhnlein, die het zelf later verkocht aan Marie-Arcadie Claret, echtgenote Meyer. En daarmee zijn we weer aanbeland bij de Campagne Meyer, of het kasteel van Stuivenberg.

Het domein van Stuivenberg¹⁹

Het huidige domein bestond tot 9 maart 1889 uit twee verschillende eigendommen, gescheiden door een holle weg, de Paepenweg. Enerzijds was er de vroegere kasteelhoeve, later koninklijke hoeve of naar de kleur van de bakstenen la ferme rose genoemd, anderzijds de villa Meyer, die oorspronkelijk kasteel Stelenbosch heette, en thans Stuivenbergkasteel. Over beiden is er wel wat geschiedenis te vertellen.

¹⁹ wat volgt steunt op : A. Cosyn, Les anciennes seigneuries de Laeken, 1921, R. Van den Haute, Coup d'œil sur le passé du Heysel, 1967 en V. Capron, Le domaine du Stuyvenberg à Laeken, 1995

Figuur 21: Kasteelhoeve Stuivenberg in 1733 door F.J. Derons

Figuur 22: Kasteelhoeve Stuivenberg in de Xxste eeuw

De kasteelhoeve

In de 16e eeuw behoorde de Stuivenberghoeve toe aan Lodewijk Van Bodegem (1470 – 1540), de talentrijke architect van Keizer Karel. Hij bouwde mee aan het Broodhuis op de Grote Markt en verving vanaf 1516 de stadsbouwmeester Antoon Keldermans. Hij werd door Margareta van Oostenrijk gekozen om de kerk van Brou in Bourg-en-Bresse te bouwen,

ter nagedachtenis van haar echtgenote Philibert van Savoye, die in 1536 afgewerkt was.

Hij begon zijn aankopen te Laken in 1509. Zijn zoon Frans verpandde het goed in 1567. Het omvatte toen een "winhof", weiden, het "Wijmbosch" en 24 bunders grond.

In 1602 liet een Steven Van Craesbeke en zijn echtgenote Maria De Leeuw het over aan zijn schoonzoon Hendrik Asseliers en zijn vrouw Maria Van Craesbeke. Het omvatte volgens de akte de hoeve met 1 bunder 80 roeden land, 9 bunders 2 dagwanden 75 roeden heuvels en valleien, grotendeels landbouwgrond, 3 dagwand land op het "Schempeghevel", dicht bij de "Steenpoel" en de weg naar Grimbergen, 2 dagwand op de "Savel" en 1 dagwand "inde Welleborre", 3 dagwand op de "Wannecoutere", 1 bunder weide in "den drooghen hoff", en tenslotte 1 ½ dagwand boven de fontein. In totaal 14 ½ bunder.

In 1703 verkocht de weduwe van Balthasar Le Mire Stuyvenbergh met 18 à 19 bunders land aan Jacomo Joseph Sire Jacob en zijn echtgenote Sara Isabella Librechts.

Deze Sire Jacob herbouwde de hoeve. De thans nog bestaande toren dateert van 1713. De werken duurden tot in 1725.

Er bestaat een tekening van door F.J. Derons uit 1733 getiteld: "Castiel van mijnheer Serjacobs, boven de dreef, bij de St Anne beurren, op de snicker hant, tot Laeken, 1733, genoempt Stuyffenbergh".

In 1811 was het goed in handen van een erfgenaam van Sire Jacob, een baron de Wolff de Moorseele, die in Laken 31 ha gronden bezat waarvan 20 op Stuivenberg.

In 1829 werd het domein door de latere burgemeester Marc Julien De By aangekocht, die het nog vergrootte. Op 12 augustus 1840 verkocht hij het aan de Staat, het had toen een oppervlakte van 19 ha 76 a 48 ca, voor 131.450 F.

In 1880 verwierf Leopold II het via een ruiloperatie met de Staat. Hij liet er grote verbouwingen aan uitvoeren in 1890, met de hulp van de Franse architect Lainé.

De toegang ertoe gebeurde vroeger langs de Groote Blindestraat, waar het huisnummer 107 was tot die in 1867 van naam veranderde in Médoristraat, eerst met hetzelfde nummer 107 maar op het einde van de 19e eeuw werd het 317. Eigenaardig, want de Médoristraat was toen al afgesneden door de muur die Leopold II rond het domein had laten optrekken.

Het Stuivenbergkasteel

Deze gronden in het Krayenblock waren door de familie Ruzette aangekocht in 1801 en 1802.

Een Emmanuel Ruzette was burgemeester van Laken van 1807 tot 1818.

Op 2 december 1840 verkochten zij – weer eens - 3 ha 4 a 23 ca voor 24.000 F aan burgemeester Marc Julien De By, die er in 1849 de villa Stelenbosch op liet bouwen.

In 1850 verkocht De By zijn domein aan een Jean Michael Huhnlein voor 70.000 F.

Die zou er nooit wonen, en reeds op 16 juni 1851 het domein doorverkopen aan Arcadie Claret echtgenote Meyer, de geliefde van Leopold I, voor 80.000 F.

De acte vermeldt: "une maison de campagne avec écuries, remises, jardins, maison de jardinier, terre, pré et dépendances, le tout étant contigu et réuni, situé au territoire de la commune de Laeken, au lieu dit le Saint Alban".

Men merkt dat de toponiemen van Laken wel wat durven heen en weer wandelen.

Zo ook trouwens het adres: eerst was het Stuyvenbergweg 643, in 1862 was het Grote Blindenstraat 71 en in 1867 130, en in 1876 werd het Médoristraat 156. Toen was de muur rond het domein nog niet gebouwd en de toegangsweg lag in het verlengde van de Médoristraat.

Figuur 23: Stuivenberkasteel in de XXste eeuw

Arcadie Claret zou het domein bijna 38 jaar bezitten. Het werd naar haar "Campagne Meyer" genoemd. Maar Leopold II zou die naam nooit over zijn lippen krijgen, althans niet op papier. In de briefwisseling met Goffinet, gepubliceerd door V. Capron, heeft hij het steeds over "cette certaine dame" of "cette certaine campagne".

Reeds als hertog van Brabant, in 1865, toen Leopold I nog leefde, toonde hij belangstelling om het domein aan te kopen. Maar hij was wat bang voor de commentaren die daarop zouden kunnen komen. Jarenlang bleef hij de opportuniteiten volgen. Hij probeerde het domein de Haussy, het huidige Belvédère, te kopen van de Haussy en deze ertoe te bewegen de campagne Meyer te kopen of te huren in de plaats. Maar de hoge vraagprijs van 250.000 F schrikte af.

Het zou tenslotte aanslepen tot 9 maart 1889 eer Arcadie Claret haar domein voor 140.000 F zou verkopen aan een kapitein Léonce Hubert Marlier. Maar ze had bij de notaris Albert Van Bevere haar rug nog niet gedraaid of Marlier, een stroman van de koning, liet een nieuwe akte opstellen waarbij hij verklaart voor rekening van en met de centen van Leopold II gekocht te hebben ...

In de daaropvolgende jaren werden de domeinen van de Stuivenberghoeve en van de campagne Meyer één gemaakt. De scheidingsmuren ertussen werden afgebroken, maar een nieuwe grensmuur werd rond 1890 gebouwd. De Médoristraat werd erdoor doorgesneden. De Gemeenteraad van Laken stemde er op 6 oktober 1890 mee in dat het deel van de Médoristraat, "longeant l'ancienne campagne de madame Mayer (sic) et la ferme royale, jusqu'à la rue du Heysel", afgeschaft wordt. Er zou een nieuwe weg van 8 meter breed aangelegd worden midden de helling van het Krayenblock. Vermoedelijk is die toen ook aangelegd, maar kreeg hij pas met een besluit van het Brussels schepencollege van 8 juni 1923 een naam: Witte Acacialaan. En het kasteel van Stuivenberg droeg er nummer 2.

Leopold II liet aan het kasteel heel wat werken uitvoeren, door architect Balat en de aannemer Louis De Waele. Hij liet ook het bruggetje aanleggen over de Witte Acacialaan dat het domein van Stuivenberg verbindt met de terreinen waarop de serres stonden.

Het eengemaakt domein van Stuivenberg zou door de Koninklijke Schenking van 9 april 1900 en de wet van 31 december 1903 eigendom van de Staat worden, voor een oppervlakte van 21 ha 32 a 70 ca. In de onderhandse schenkingsakte van 9 april 1901 staat het aldus²⁰ :

"8. Toute la propriété dite du Stuyvenbergh, telle qu'elle est clôturée par grille et murs, ainsi que tous les terrains appartenant au Donateur entre le

²⁰ Liane Ranieri, o.c., blz. 354

Parc public de Laeken, la rue Médori, la rue De Vrière, la rue des Renards et la rue du Heysel, à l'exception : a) des constructions érigées ou à ériger dans le parc du Stuyvenbergh ; b) des bâtiments de la ferme du Stuyvenbergh ; c) des serres, et d) du verger, lesquels sont indiquées aux plans A, B, C et D ci-joints par les teintes rose, bleu et jaune, ont une contenance de 4 hectares 85 ares 53 centiares et sont réservés avec les servitudes d'accès tels que ces accès existent actuellement. »

Einde 1927 stelde hofarchitect Heyninx plannen op voor verbouwwerken aan het Stuyvenbergkasteel, met het oog op de bewoning ervan door de Hertog van Brabant, de toekomstige Leopold II en zijn gemalin prinses Astrid. De kostprijs was aanvankelijk geraamd op 750.000 Fr., maar was in maart 1928 reeds opgelopen tot 1.900.000 Fr. De muren vertoonden scheuren, en bij sonderingen bleek dat ze rechtstreeks op los zand waren gebouwd ! Men heeft ze moeten ondermetselen. Ook de riolering diende volledig vernieuwd. En tenslotte werd de Franse tuin heraangelegd.²¹

Pas lang na het overlijden van Koning Albert (1934) nam Koningin Elisabeth er haar intrek, in 1951 na de troonsafstand van Leopold III. Na haar overlijden (1965) werd het gebruikt door de regering voor topontmoetingen (de communautaire onderhandelingen van Stuyvenberg werden er einde 1977 in de nasleep van het Egmontpact gevoerd). En na de dood van Koning Boudewijn werd Koningin Fabiola er de nieuwe kasteelvrouw.

De Koninklijke Boomgaard

Signaleren we nog om ons overzicht te vervolledigen, dat de boomgaard waarvan sprake door Leopold II op 4 november 1896 aangekocht was van de weduwe Evenepoel, voor een oppervlakte van 2 ha 80 a.

In het interview van 20 maart 1959 verklaarde rentmeester Georges Bernard : "De bestanden van de boomgaard zijn geheel gemoderniseerd. Wij hebben nu een intensieve teelt op de meest voortreffelijke en smakelijke variëteiten. Eertijds was onze vruchtboomgaard, precies als bij vele andere kasteelheren, eerder een curiosum. Met vijftig perensoorten en zestig appellassen. Ge kent dat. Voor een groot deel niet eetbaar en onooglijk. Driekwart is omgehakt. Wij hebben daarna geheel omgeschakeld op een goede productie voor de paleiskeuken. Met het klein fruit idem. Zo leveren wij vanaf begin maart tot juli eigen aardbeien voor het menu."

Maar het bleek toch niet mogelijk te concurreren met de moderne landbouwindustrie.

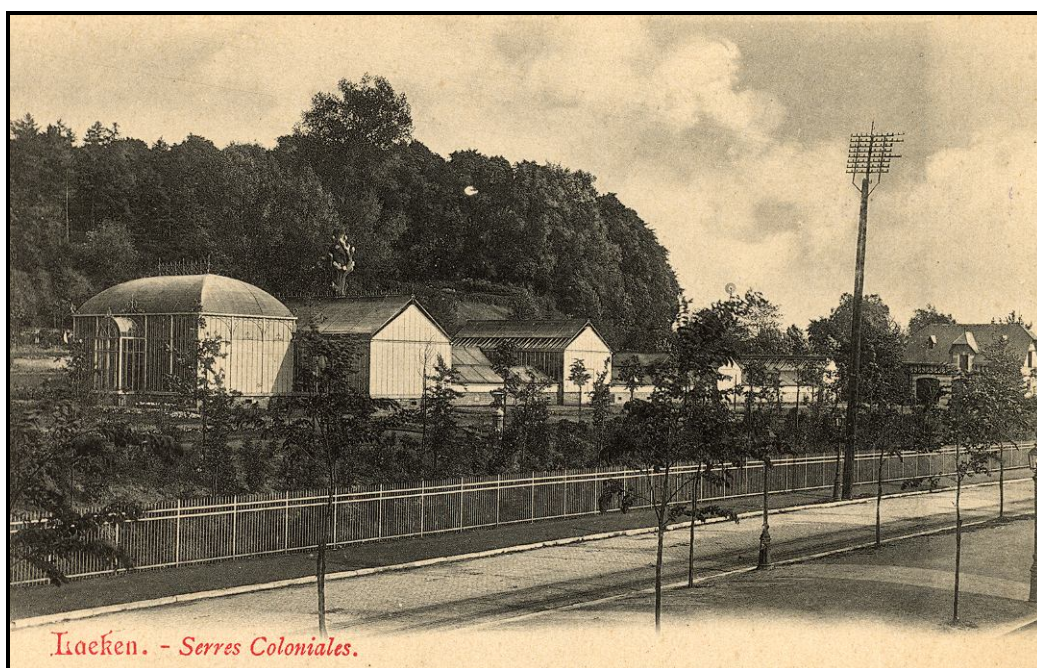
²¹ Victor Capron, Een kasteel zonder funderingen, in : Laca Tijdingen 6/4 – juni 1995, blz.4-5

Nadat deze kwekerijen jarenlang niet meer onderhouden waren werden ze in 1978 door de Koninklijke Schenking ter beschikking van de Staat gesteld. Ze werden heraangelegd op basis van een plan opgesteld door de Dienst van het Groen Plan.

In 1983 werd het een openbaar park, naar koningin Elisabeth genaamd, toegankelijk vanaf de Sobieskilaan. Het wordt nu eveneens beheerd door het BIM.

Dit park is dan weer verbonden via een tunnel onder de "Koloniale brug" (gebouwd in 1906) met de Koloniale tuin, die al sinds 1964 open was voor het publiek, en waarvan de hoofdingang zich aan het Sint-Lambertusplein bevindt²².

Samen beslagen deze twee parkjes toch 6 ha.

Figuur 24: De Koloniale Serres

De Koloniale Tuin gaat terug op de expeditie van Emile Laurent, afgestudeerde van de Tuinbouwschool van Vilvoorde die daarna een doctoraat behaalde aan de Faculteit van Wetenschappen van de Universit  Libre de Bruxelles. Hij werd dan professor van Plantkunde aan het Landbouwinstituut van Gembloux en begon collecties van levende planten aan te leggen. Eind 1893 trok hij op verkenning naar Kongo en bracht begin 1894 van daar allerlei soorten planten mee, die eerst in de Kruidtuin te Brussel ondergebracht werden. Dan werd in Gembloux een warme broei-

²² A. Cosyn, Le Jardin Colonial de Laeken, in : Bulletin du Touring Club de Belgique, 15.02.1921, blz. 83 ; L. Pynaert, Les origines du Jardin Colonial de Laeken et sa contribution au développement agricole du Congo, in : Bulletin Agricole du Congo Belge, XXXVI, nrs. 1-4 ; Georges Vanden Bussche, Een miskende, of liever een weinig bekende Lakense tuin : de Koloniale Tuin, in Laca Tijdingen, september 1997, blz. 3-10 ; Jacques Boulanger-Français en Roel Jacobs, Parken en Tuinen van Brussel, Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 1993, blz. 34-35.

kas gebouwd waarin hij zijn persoonlijke collectie overbracht. Deze vormde de basis voor de Congo-plantenserre die in Tervuren werd gebouwd voor de Internationale Tentoonstelling van 1897. Toen die gesloten werd is de verzameling naar Gembloux verhuisd.

De Onafhankelijke Congostaat gelastte een N.V. De Koloniale Tuinbouw met een expeditie naar Congo om er alle planten te vergaren, die van industrieel belang konden zijn of ook een sierwaarde bezaten.

In 1900 stelde de N.V. op de Internationale tentoonstelling van Parijs een twaalfstal planten voor die nog nooit in Europa te zien waren geweest. Dat was onder meer het startsein voor de verspreiding van de koffiesoort Robusta. De Onafhankelijke Congostaat was zo opgezet met het resultaat dat beslist werd tot de oprichting van de Koloniale Tuin van Laken.

Eerst werden twee broeikassen van Stuivenberg voorbehouden voor de kweek en studie van uit Congo en Indië afkomstige gewassen. In 1902 werd de collectie overgebracht naar zes nieuwe serres nabij de villa Vanderborght.

In 1905 bliken die te klein en koopt Leopold II een terrein van 3,5 ha tussen de huidige Sobieskilaan, de Witte Acacialaan en de Ebbenbomenlaan.

Daar worden de serres van de villa Vanderborght naar over gebracht, maar er met twee boveenen opgericht om de nodige hoogte voor de opschietende planten te bekomen. Er worden nog vier ongelijke galerijen aan toegevoegd, en voor het geheel wordt een 8 meter hoge hall in ijzer opgetrokken.

Figuur 25: Cottage in Normandische stijl

Nabij de ingang liet Koning Leopold II door architect Flanau een cottage in Normandische stijl optrekken, die er nu nog staat.

In Bulletin du Touring Club de Belgique van 15 februari 1921 gaf de toenmalige directeur R. Kinds een beschrijving van wat er zoal te zien was in de serres, die toen op dinsdag en vrijdag van 2 tot 4 h (en 's zomers van 2 tot 6) opengesteld werden voor het publiek. Hij waarschuwt wel dat men van de meeste plantensoorten slechts jonge exemplaren kan zien, want tijdens de Duitse bezetting in de Eerste Wereldoorlog had men de serres niet kunnen verwarmen ...

In 1951 verhuisden de collecties naar de nieuwe Plantentuin van Meise. Toch was het nog niet afgelopen. In 1955 trokken de werklieden van de Tuindienst van de Wereldtentoonstelling 1958 in de villa en herstelden de broeikassen en de verwarmingsinstallaties zodat alles klaar was voor de productie van een groot deel van de sierplanten die zouden gebruikt worden voor de sierkorven op de Expo '58.

Maar daarna kwam het verval. In 1961 stelde de Koninklijke Schenking het domein ter beschikking van de dienst van het Groenplan, op voorwaarde dat er een openbare tuin zou aangelegd worden. Toen werden de serres afgebroken en het openbaar park aangelegd onder leiding van de tuinarchitect Bervaes, dat in 1964 voor het publiek werd opengesteld en dat thans eveneens beheerd wordt door het BIM.

Ongeveer een derde van de groene zone bestaat uit een bebost gedeelte, doorweven met wandelpaden. Het eigenlijke park is een uitgestrekt grasveld, omzoomd door bloemperken en struiken. Langs de kant van de Ebbenbomenlaan loopt een wandelweg naar terrasjes met rustbanken.

De villa Vanderborght

We zagen reeds dat Leopold II in 1902 de koloniale serres liet overbrengen naar het domein Vanderborght dat hij pas verworven had.

A. Cosyn schreef er in 1904 ("Laeken ancien & moderne", p. 102) discreet over dat de hoeve van Stuivenberg door een bruggetje verbonden is met dit domein, dat de Koning na de dood van de rijke eigenaar aangekocht had. Hij heeft er serres geïnstalleerd voor de cultuur van koloniale planten. Hij bezit nog andere serres in een uitgestrekte eigendom aan de Médoristraat. Dat slaat uiteraard op "onze" serres van Stuivenberg.

Wat hij verzwijgt, maar wat een publiek geheim was, is dat de Koning er zijn maîtresse barones de Vaughan in ondergebracht had, en dat het bruggetje, dat nog fraai te zien is op oude postkaarten, zijn incognito bezoeken moest vergemakkelijken ...

De kamerdienaar van Leopold II van 1905 tot diens overlijden die onder de naam Henri Bataille zeer oneerbiedige mémoires heeft uitgegeven²³ wijdt een gans hoofdstuk aan de villa Vanderborght. Hij beweert dat Leopold II zich iedere avond om 9 uur door een chauffeur naar de kasteelhoeve van Stuivenberg liet voeren. Vandaar ging hij alleen langs een speciaal aangelegd, door struiken aan het oog onttrokken pad naar het brugje over de (vroegere) Heyselstraat. In het midden van die overdekte brug was een massieve deur, waarvan hij alleen de sleutel had. Langs daar kwam hij rechtstreeks in de tuin van de villa Vanderborght. Hij sprak steeds het uur af dat zijn chauffeur hem moest komen terug ophalen, maar het gebeurde geregeld dat de barones de Vaughan van slecht humeur was en hem vroeger wegstuurde. Dan moest hij noodgedwongen, door weer en wind, te voet de 1.500 meter naar het Koninklijk Paleis afleggen. Ze heeft ook nooit toegestaan dat hij bij haar bleef overnachten.

Behalve op oude foto's is er niets meer te zien van dit domein, dat ten noorden van de Sint Lambertuskerk gelegen was, ongeveer tussen de laan die naar het Atomium loopt en de trambedding die naar de tunnel voert en de grens met het domein van Stuivenberg vormt.

Figuur 26: Brug tussen Stuivenbergdomein en Tuin Vanderborght

²³ Henri Bataille. Ex-valet de chambre de S.M. Léopold II, Les dernières années de Léopold II. La famille Royale – La Baronne de Vaughan – Autres aventures. Paris : Société d' Edition et de Publications, 1911, chapitre VIII, pp. 93-108

A. Cosyn²⁴ denkt dat hier oorspronkelijk de hoeve Nosseghem Driesch was die voorkomt in schepenakten uit de XVIIe eeuw, en die door de erfgenamen van Jan De Pottere in 1664 aan de echtgenoten Guillaume Lefébure en Cecilia Le Mire werd overgelaten. Het was toen een landhuis met 4 bunders grond. In 1732 toen de landmeter A. De Bruyn er een plan van maakte, behoorde het nog toe aan de weduwe van een "joncker" François Lefébure.

In 1811 was het eigendom van een burggraaf Jean de Putte²⁵ en daarna van baron François-Joseph van Weerde. In 1837 werd het opgedeeld in drie aparte woningen, waarvan er een in 1856 afgebroken werd, en de twee andere weer samengevoegd in 1869 in het bezit kwamen van Jacobus Van Nieuwenhuysen-De Boeck en in 1884 van Victor Vanderborght-Vandenberghe. Deze laatste verwierf bijna gans het gedeelte van het gehucht ten noorden en ten oosten van het huidige Sint Lambertusplein. In 1885 bouwde hij er het kasteel dat als "Campagne Vanderborght" op de kaarten voorkomt, maar meer bekend stond als Vaughankasteel.

Figuur 27 Villa Vanderborght

Na zijn overlijden in 1901 kwam het, in 1902, in het bezit van het Staatsdomein van de Onafhankelijke Congostaat en de Stichting van de Kroon. In 1908 werd de Belgische Staat er naakte eigenaar van en was Leopold II vruchtgebruiker. Na zijn overlijden werd het in 1910 volledige eigendom van de Staat, die het in 1927 verkocht aan de Stad Brussel. Leopold II had het kasteel laten vergroten en verbeteren en het park opnieuw aangelegd.

Vanaf 1930 werden de bijgebouwen gesloopt, en het hoofdgebouw zou tijdens de

Wereldtentoonstelling van 1935 dienst doen als politie- en brandweerpost. Daarna werd het gebruikt door diensten van de Stad, verhuurd aan een schoonmaakbedrijf, en tenslotte afgebroken in 1956, aan de vooravond van de Wereldtentoonstelling van 1958.

Er is zoals gezegd geen spoor meer van te bekennen.

²⁴ A. Cosyn, Les Anciennes Seigneuries de Laeken, in : Annales de la Société Royale d 'Archéologie de Bruxelles, tome XXX, 1921, p. 44

²⁵ wat volgt steunt op Roger Platton, Le Heysel d'Hier à Aujourd'hui, avril 1977-novembre 1978, pp. 101-105

De watermolens van Laken

We zouden onze rondgang willen beëindigen met enkele woorden over de vroegere watermolens in deze omgeving. Zoals reeds gezegd had men op de Pontbeek of Molenbeek aan de grens met Jette, aan de overkant van de Bockstaellaan waar nu ongeveer het kruispunt van de Charles Ramaekers- en Alfred Stevensstraat is, de Valmolen. Op de oude kaart van voor de aanleg van de Koninklijk Parklaan ziet men hem duidelijk vermeld linksonder.

De Molenbeek ontspringt op de Taborberg, aan de grens van Dilbeek en Sint-Agatha-Berchem. Ze vloeit naar het noorden, langs de Hunderenveldlaan en het station van Berchem, en dan verder door het grensgebied tussen Zellik en Ganshoren. Ze heet hier de Pontbeek (vandaar ook de Pontbeeklaan). Bij het Laarbeekbos wijkt ze af naar het oosten en loopt door de moerassige gebieden van Ganshoren en Jette. Uit het Laarbeekbos, Poelbos en Dielegembos wordt ze gevoed door kleinere beken. In het Koning Boudewijnpark en het Bonaventuredomein vormt ze vijvers. Ter hoogte van het station van Jette verdwijnt ze definitief onder de grond, gekanaliseerd over haar verdere lengte, om tenslotte in het Koninklijk Domein nog enkele vijvers te voeden. Daar mondde ze uit in de Leibeek of Kleine Zenne, die aan de Drie Gaten in Heembeek onder de vaart door in de Zenne uitmondde. Na de werken voor de verbreding van het kanaal en de aanleg van Brussel-Zeehaven verdween de Leibeek en werd vervangen door een collector.

Op de oude gravures van Troyen voor de eerste uitgave van Sanderus' "Chorographia sacra Brabantiae" uit 1659 en van Harrewyn in de uitgave van 1726, ziet men duidelijk hoe de Molenbeek langs het kasteel van Ter Plast vloeit, aan de voet van de huidige Sint-Albaansberg, via een bruggetje onder de oude Blindenstraat, dan onder de Sint-Annadreef, aan de voet van de Donderberg, om wat verder de Cammenmolen aan te drijven.

Tenslotte loopt ze onder de oude weg op Temse en langs het "Groothof" in wat het latere Koninklijk Domein zou worden. Door de latere uitbreiding zou ook de Cammenmolen daar in verdwijnen.

Men kan het zich vandaag moeilijk voorstellen, maar het geeft een idee van de gigantische nivelleringswerken die Leopold II liet uitvoeren om de Donderberg af te vlakken.

Over deze Valmolen zijn we bij toeval bijzonder goed gedocumenteerd.

A. Cosyn geeft er in zijn boek "Laeken ancien & moderne" een mooie foto van en vermeldt dat hij afgebroken was in juli 1904, vlak voor het verschijnen van het boek.

Hij citeert ook Louis Galesloot²⁶ die zowat overal in Laken archeologische opzoekingen heeft gedaan : « *Les abords du ruisseau le Molenbeek, qui alimente le moulin dit Valmolen, sont bien pourvus de restes d'habitations romaines et de démarcations agraires, surtout près de ce moulin. Les seuls objets que j'y ai remarqués sont des tuiles brisées, parmi lesquelles se trouvait un fragment de meule d'un moulin à bras, que j'ai offert au Musée d'antiquités.* »

Het stuk is wellicht nog terug te vinden in de reserves van de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in het Jubelpark.

Figuur 28: Valmolen in 1904 vóór de afbraak

Cosyn verhaalt verder dat de vijver van het kasteel Ter Plast in verbinding stond met die van de Valmolen. « *Le Valmolen, dont les bâtisses caduques et vieillottes viennent d'être abattues, après avoir servi d'habitation à un cabaretier et à des ouvriers, était probablement une dépendance de Ter Plast sous l'Ancien Régime, c'est-à-dire à l'époque où ce manoir était la résidence des T'Serclaes, des barons de Poederlé, etc.* »

We zullen ons niet in de doolhof van de zeven erfheerlijkheden van Laken begeven om uit te maken of Ter Plast er een van was. In elk geval was de watermolen reeds voor 1504 een afzonderlijke eigendom. In 1727 werd hij, na een woelige periode van disputen

tussen vele mede-eigenaars, openbaar verkocht voor de Schepenbank van Ukkel. Men had verhoopt er 6.800 gulden voor te krijgen, maar na 18 oproepen geraakte men niet verder dan 5.100.

"Sekeren watermolen met huysinge, boomgaert, weyden, twee vyver, etc., ter plaetse geheeten de Valle, wesende eenen terwen ende coren molen, groot 't saemen drye bunderen ... aen welcken molen den heere baron de Poederlé ten eeuwigen daege moet laeten volgen het waeter commende van de Poelbeke" (geciteerd door A. Cosyn in zijn werk van 1921).

De koper was niemand minder dan Jean-Dominique de Villegas, de stichter van de familietak van Jette-Ganshoren. Het is vooral dank zij het

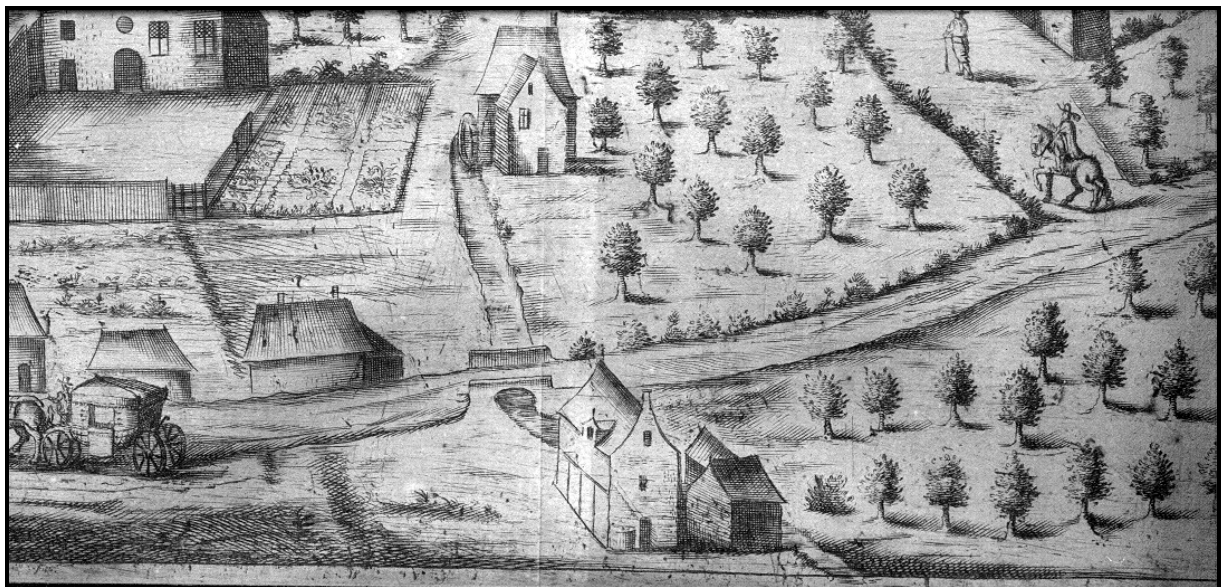
²⁶ L. Galesloot, La Province de Brabant sous l'Empire romain, in : Revue d'Histoire et d'Archéologie, p. 269

familiearchief van die tak, dat bewaard wordt in het Rijksarchief te Namen als fonds Corroy-le-Château, dat Robert Van den Haute een zeer gedocumenteerd artikel over onze Valmolen heeft kunnen schrijven.²⁷

De watermolen zou tot zijn verdwijning in 1904 in het bezit van de familie blijven : de laatste eigenaars waren Marie-Françoise de Villegas wiens erfenis in 1815 verdeeld werd, Balthasar de Villegas (+ 1835), Pierre de Villegas (+ 1855) en Léon Balthazar de Villegas (+ 1917).

De watermolen werd natuurlijk niet geëxploiteerd door de familie de Villegas zelf, maar verhuurd aan een molenaar die onder meer zware leveringen en prestaties in natura verschuldigd was. Veel geluk hebben de eigenaars er niet mee gehad. Van den Haute geeft een ganse lijst van molenaars, die allemaal in financiële moeilijkheden geraakten en soms een gedwongen uitwinning moesten ondergaan.

Dat had ook te maken met de Molenbeek zelf: we moeten ons hier geen snelstromende bergrivier voorstellen, maar een smal beekje met weinig verval, zoals te zien op de foto's die Cosyn er in 1904 van nam. Voor de aandrijving van de watermolens moest er dan ook een kunstmatige "val" gemaakt worden, een afdamming waar het water tegengehouden werd zodat het wat hoger kwam dan het rad dat in een uitgegraven diepte werd aangebracht. De afstand tussen de waterspiegel en de plaats waar het water op het rad terecht kwam beliep amper een halve meter.

Figuur 29: Zicht op Laken met Cammermolen in 1659 door Troyen

Bovendien waren er eindeloze ruzies met andere molenaars op dezelfde beek. Als er een hogerop het water tegenhield vielen de molens stroomafwaarts droog. En er waren er nogal wat op onze Molenbeek, te

²⁷ Robert Van den Haute, A deux pas de Jette. Le Valmolen à Laeken, in : Jaarboek Graafschap Jette, 10e jg. 1973, blz. 33-41

beginnen met die van de abdij van Dielegem in Jette, aan het huidige Heilig Hartinstituut. En op Laken waren er na onze Valmolen nog de Keizersmolen en de Sweerts- of Cammemolen. In 1568 werd op verzoek van de molenaar van de Valmolen de afbraak bevolen van de Keizersmolen. De Cammemolen zou blijven bestaan en slechts verdwijnen in de uitbreiding van het Koninklijk Domein.

Er werden ook allerlei middelen aangewend om een reserve aan water te bekomen, in de eerste plaats door het te stockeren in vijvers. In 1624 sloten de eigenaars van de Valmolen een akkoord met die van het kasteel Ter Plast, om een ondergrondse leiding te mogen aanbrengen die het water dat opborrelde uit de steengroeven rond Stuivenberg naar de Molenbeek te mogen afleiden. Die steengroeven, waar zandsteen ontgonnen werd, lagen onder meer aan de basis van het gebied in het park van Laken dat omwille van het typische reliëf "Klein Zwitserland" zou genoemd worden. En hiermee tonen we de onderlinge verwevenheid aan van gans de omgeving die we hier bezocht hebben.